

AKADEMİ MECMÛASI

Kemal Yurdakul AREN

Sâmiha AYVERDİ

Hayri BİLECİK

İnci Ayan BİROL

Recep DOKSAT

M. Kâmil DÜRÜST

Emin IŞIK

Mehmed KAPLAN

Orhan F. KÖPRÜLÜ

Coşkun YILDIRAN

Turan YAZGAN

YIL 15 NİSAN 1986 SAYI 2

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **15**

Nisan 1986

Sayı: **2**

Mecmûamızdaki yazılar, kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi
İLHAN AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü :
Sait BAŞER

Fiyatı 600 TL., 1986 yılı abone bedeli 2400 TL. dır. Dış ülke-
lerden bâzılarının abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil;
Almanya için : 21 Alman Markı; A.B.D. için : 8 A.B.D. Doları;
Fransa için : 60 Fransız Frangı; İngiltere için : 6 Sterlin ve Suu-
di Arabistan için de : 25 S. Arabistan Riyalı'dır. (*Abonelerin
değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlân ve reklâm,
millî kültürümüze hizmet eden müesseseler'den alınır.

Adres : Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P. K. 107 Bâyezid Tel : 522 95 17

BASILDIĞI YER : ÖZAL MATBAASI — İstanbul

İÇİNDEKİLER

Doğum Kontrolü Mevzûunda	Sâmiha Ayverdi	5
Doğum Kontrolü Türkiye İçin Neler Hazırlıyor?	Prof. Dr. Recet Doksat	9
Münevver (Aydın)	Hayri Bilecik	19
Ekrem Hakkı Ayverdi'yi Anarken	KUBBEALTI	24
Süheyl Ünver Hocayı Uğurlarken	İnci Ayan Birol	26
Hocam Süheyl Ünver	Dr. Coşkun Yıldırım	28
Kalabalık ve Şahsiyet	Prof. Dr. Mehmed Kaplan	32
Vakıf ve Milli Eğitim	Kemâl Yurdakul Aren	36
Vakıflar ve Vakıf Şûrâsı	M. Kâmil Dürüst	40
Türklerde Devlet Yapısının Kültürel Temelleri	Dr. Emin Işık	47
Gelirin Yeniden Dağılımı	Prof. Dr. Turan Yazgan	61
Elden Giden Türkçemiz	Dr. Orhan F. Köprülü	69
KUBBEALTI'ndan	Sait Başer	74

Aziz okuyucu,

Mecmûamız, neşir hayatının 15. senesine girerken, Türkiye şartlarında, bir dergi için fevkalâde addolunacak bir seviye ve istikrarlı bir çizgi tutturmuştur. Bu başarıda siz muhterem okuyucularımızın, bilhassa abonelerimizin mühim payı vardır.

Bir irfan ocağı mâhiyeti kazanan Kubbealtı Akademisi'nin neşir organı olan mecmûamız, önümüzdeki yıllarda da aynı istikâmette çıkmaya devam edecektir.

Ancak çeşitli fiat artışları sebebiyle 1986 yılında bir sayımızın bedeli 600, yıllık abone ücreti ise 2400 TL. olacaktır. Yurd dışındaki okuyucularımızın aboneleri, geçen yıldaki fiat üzerinden, 2. sayfede bildirildiği üzere devam edecektir.

Sizlerden ricamız, abonelerinizi yenilemeniz, değişen adreslerinizi bildirmeniz; derginizi çevrenize de okutarak yeni aboneler bulmanızdır.

Bu vesile ile hayırlar niyâz ederiz.

KUBBEALTI

NOT : *Haberleşme adresimiz, P. K. 107, Bâyezid-İSTANBUL'dur. Abone ücretlerinizi de posta havâlesiyle aynı adrese gönderebilirsiniz.*

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

DOĞUM KONTROLÜ MEVZÛUNDA

Sâmiha AYVERDİ

Memleketimizde doğum kontrolünün lehinde düşünen ve hele lehinde faâliyetde bulunan şahıs ve zümreler, kanaatimce şu iki hükmün içinde mütâlâa edilebilir : Bunlar, ya satılmış ve-yâ kandırılmış, aldanmış kimselerdir.

Birincilere sözüm yok. Zîrâ, bu işi ekmek kapısı yapmak zilletini irtikap etmiş olanları, bir kalemde yok farzedirim.

Ancak, bir vatan hizmeti yaptıklarını, ana ve çocuk sefâletini önleyecekleri kanaatiyle Türk nüfûsunu kırmayı, memleket yararına harcanan bir gayret zannına kapılmış aldanmışlara, bu görüş ve düşünüşlerinin dışında, kasıtlı ve hazin gerçekler gizli bulunduğunu hatırlatmakla vicdânî borcumu yerine getirdiğime inanmaktayım.

Sözümü mümkün olduğu kadar kısa tutmak istediğim hâlde, Türk'ün kaderine çok pahalıya mâl olmuş, yakın târihten misâl vermek lüzûmunu duymaktayım.

Şöyle ki : Bir zamanlar, İttihad ve Terakkî mensûbu Jön Türkler, İkinci Sultan Abdülhamid idâresini yıkmak için Rum ve Ermeni çeteleriyle el ele çalışmışlar, onların sloganlarını benimseyip tatbik etmişler, bu yolda, Yahudi sarraf ve bankerlerinin yardımını kabul etmişler ve siyâsî istikâmetlerine suf-lörlük eden siyonistlerin akıl hocalığına baş eğmişler, bu heyecan arasında da, herbiri millî menfaatleri ve nasyonalist emelleri peşinde olan bu toplulukların, Türk menfaatleri için can ve mal harcamıyacaklarını düşünmek ferâsetini gösterememişlerdir.

Sarı Selim zamanından beri, yavaştan başlayan ve gide gide siyâsi, içtimâî, iktisâdî ve kültürel ablukasını sıkıştıran Garbî devletler, Rusya ve İsrâil, Türk nüfusunun artmasını istememekte, hattâ bundan şiddetle ürkmek yüzünden, dâvâya etek dolusu para dökmetedir. Bir vakitler, siyonistlerin İttihatçılara yardım etmiş olmaları gibi.

Etrâfımızı saran düşman unsurların bu aynı ve naktî fedâkârlıklarına sebep, hâlâ bir Ortaşark otoritesi mevkiinde gördükleri Türklüğün selâmetini mi, yoksa felâketini mi hazırlamaktır? Bunu düşünmek, kendi kendimize soracağımız ilk suâl olmalı değil midir?

Asırlardır Türklüğü âlem haritasından silmeyi bir iman borcu bilmiş düşmanlarımızı böyle bir yardıma iten gizli ve âşikâr hedef ve sebepleri görmek pek güç olmasa gerek.

Ama göremiyoruz işte. Göremediğimiz için de, durmadan Türk'ün zürriyetine mânî olmak, Türk nüfusunun daraltmak yolunda düşman direktif ve yardımlarına dört elle sarılmış bulunuyoruz. Bu hareketimizi de haklı, mâzur hattâ lüzumlu gösteren sebepleri ise, içtimâî ve iktisâdî imkânlarımız nüfus artmasına müsâid olmadığı, üreyen nesilleri besleyecek, yetiştirecek ve okutacak gücümüz bulunmadığı yollu, ilk bakışta makûl görünen sebeplerdir.

Halbuki refah da, medeniyet yarışı da, güçlenmek de, azalmakla değil, çoğalmakla mümkündür. Şu halde elimizdeki imkânları, azalma yolunda tüketeceğimize, neden cemiyeti ve kütleyi içtimâî, iktisâdî, sınâî, ticârî ve kültürel seferberliğe harcayıp seviyemizi yükseltmeğe ve refah yollarını açmaya sarfetmiyoruz?

Bu gayret de insanla, insan gücü ile başarılabacak bir keyfiyettir. Nüfus plânlamasına tahsis edilen büyük meblâğlar, zaman ve enerji isrâfı, çocuk sağlığı, çocuk bakımı, çocuk yuvaları ve çok çocuklu âilelerin emrine verilmiş olsa, dâvâ bir çırpıda hâl olmasa da, çözüm ve hafifleme yolunda büyük mesele alınmış olur.

Kanaatime göre, gerek ferdi, gerek kütleli müşküllerin halli, reaksiyonlarla değil, aksiyonlarla olmalıdır. Nüfus plânlaması da, bir iktisâdî ve içtimâî mes'elenin reaksiyonudur. Bu iktisâdî ve içtimâî müşküllerimizden faydalanarak, bizi olduğumuzdan da güç hallere ve zaafa düşürmek isteyen devletlerin oyu-

nuna gelmiş bulunuyoruz. Zirâ çizdikleri, bizim de sâfiyetle üstünde yürüdüğümüz yol, müsbet ve yapıcı bir **aksiyon** yerine, çürütücü ve yıkıcı bir **reaksiyon** olarak tecelli etmiş bulunuyor.

*
* *

Şu da var ki, nüfus kaybı bakımından, memleketimizin müstesnâ bir tâlihsizliği olduğunu da düşünmek yerinde olur kanaatindeyim.

Bir kere Türkiye coğrafyası, bir **zelzele kuşağı** üstündedir. Sık sık vukû bulan sarsıntılar, bir anda binlerce vatandaşın canına mâlolmaktadır. Henüz önüne geçilememiş su baskınları, kuraklık ve çeşitli âfetlerin nüfus kıyımında payı olduğu unutulmamalıdır.

Bir yandan da cehâlet, mânevi disiplin ve mes'ûliyetten mahrum oluştan doğan cinâyet ve **kan dâvâları** ise, küçümsenmeyecek ölçüde vatandaş canına mâlolmuş bulunuyor.

1983 deki **mâdenocağı felâketinde** de 89 vatandaşımızın ölümü ve bir o kadarının da yaralanarak üreticilikten, tüketiciliğe kaymış olması bize de bir gerçeği ifâde etmektedir.

Bunların hepsine bedel diyebileceğimiz **trafik kazâlarının** sebep olduğu ölüm vak'alarının yekûnu ise, bir muhârebe bilânçosunun zararları ile atbaşı gitmektedir. Resmî istatistiklerle Aralık 1975 de sâbit olan bir gerçek de : Dokuz ayda üçbin ikiyüz ölü, onsekizbin sekizyüz de, iş gücünü kaybedecek derecede sakatlanıp faal hayattan uzak kalmış yaralı.

Bu acı ve acıklı kayıpların nüfus tasfiyesine yetmediğini düşünerek, beş-on hâneli köylere kadar «ilâç ve âlet» taşınmaktadır. Bu da, alâkalı makamların göz yumduğu ve münevverlerin de dört elle sarıldığı nüfus plânlaması etiketi altında cereyan etmektedir ki, işin hazîn neticesini düşünerek titremek elde değil...

Şu da gözden kaçırılmamak gereken bir hâdisedir ki, Türk milletini elbirliği ile kısırlaştıran memleketlerin pek çoğu, Fransa, Batı Almanya, İngiltere ve Yunanistan gibi ülkeler, doğumu teşvik yolunda büyük fedâkârlıklara katlanmakta ve çocuk başına, sembolik değil, gerçekten bir çocuğu idâre edecek hatırı sayılır bir prim ödemektedir. Meselâ Fransa'da doğumdan

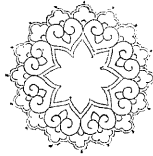
sonra anneye 6 ay izin verilmekte, 3. çocuğun doğumunda devlet 10.000 frank para yardımında bulunmakta ve bu miktar, 4 - 5. çocukta daha da artmaktadır. Ayrıca çocukların doğumuyla vergi indirimi de tatbik edilmektedir. Diğer Avrupalı devletlerde de çocuk yardımı küçümsenmiyecek ve aileye nefes aldıracak bir derecededir.

Kezâ Rusya da bugün nüfusunun artmamakta olmasından telâşa düşmüş bulunmakta ve çâreler aramaktadır.

Türkiye'ye gelince, bâzı kasıtlı neşriyâtın tesiriyle Ege havâlisinde ve Orta Anadolu'da, Karadeniz'de nüfus artışı azalmaktadır. Tekmen, Ardınç ve Çampınar köyleri bunlardandır.

Bir doktorumuz şahsî tedkik ve müşâhedesine dayanarak, Ege civârında bu telkine uyup, **karısını boşayan kocalar** veyâ genç oğullarını **iğdiş ettiren babalar** olduğunu; soluk benizli, canından geçmiş birer hayâlet gibi dolaşan bu çocukları bizzat gördüğünü ifâde eylemektedir.

Biz Türkler, asırlardan beri dört yanımızdan vuran düşmanlarla sarılı olduğumuzu ve dışardan gelen tesir ve cereyanları târihî ve millî bir süzgeçten geçirmeden kabûl etmemek zorunda bulunduğumuzu, hiç değilse bundan sonra düşünmek mecbûriyetindeyiz.

DOĞUM KONTROLÜ TÜRKİYE İÇİN NELER HAZIRLIYOR?*

Prof. Dr. Recet DOKSAT

Dünyâda ve Türkiye'de bu konuda kesif bir beyin yıkama ameliyesi cereyan etmektedir. Propaganda devlet ricâlimizi de tesiri altına aldığından bu mevzûa eğilmek ihtiyâcı hissettim.

Efendim, 1966 yılında, İzmir'de «Milli Türk Tıp Kongresi» toplanmıştı. Bendeniz de o zaman: «Doğum Kontrolü Türkiye İçin Nasıl Bir Felâket Hazırlıyor?» başlıklı bir tebliğde bulundum. Tebliğ sonradan kongre zabıtlarında aynen basıldı; fakat şimşekleri üzerimize çekmiş olduk.

Hacettepe Üniversitesi'nde bir, «Türkiye Nüfus Etüdları Enstitüsü» kuruldu. Bu enstitünün başına, bir zamanlar Sağlık Bakanlığı Müsteşarı iken doğum kontrolü kânûnunun çıkarılmasına önayak olan bir zat geçirildi. Bu kuruluş, Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaları, bültenler hâlinde muntazaman neşretmektedir. Benim tebliğim bu bültenlerde yer almadı. Bahsettiğim toplantıdan sonra pek çok kongre ve sempozyumlar tertiplendi. Bunlara bizler çağırılmadık bile.. Şunu arzetmek istiyorum: Türkiye'de âşikâr bir «gizli sansür» tatbik edilmektedir. Sıkıyönetim sansürünü kasetmiyorum. Bütün dünyâda, bu konuda gizli ellerin idâresinde bir sansür vardır. Ajansların çoğunun kimlere âit yâhud kimlerin kontrolünde olduğunu biliyorsunuz; bunlar ya yahudilerin veya büyük kapitalenin elindedir. En lüzumlu havâdisler gözlerden saklanırken, lü-

* Bu yazı, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı tarafından aynı adla düzenlenen ve 12.3.1985'de İstanbul Fetih Cemiyeti Konferans Salonu'nda verilen konferansın metnidir.

zumsuz, ama işlerine gelen haberleri büyüterek vermektedirler. Birtakım sinsi adamlar husûsî beyin yıkama metodlarıyla menfur niyetlerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Doğum kontrolü de bu mevzûlardandır.

Bu konferansımızda, doğum kontrolü meselesini ele alırken, kendimize bâzı sualler sorarak mevzûa girmek istiyorum. Bir defâ yeryüzü, hakikaten besliyemeyeceği bir nüfus artışı tehdidine mâruz mudur? İkincisi, bu suâlin cevâbı, müsbet ve yâ menfi, ne olursa olsun, Türkiye nüfus kontrolüne; dolayısıyla bunu temin eden doğum kontrolüne hakikaten ihtiyacı olan bir ülke midir? Başka bir deyişle, Türkiye’de nüfusun artışı önlenmeli midir, önlenmemeli midir? Üçüncüsü, eğer nüfus kontrolü, doğumu önleme, âile plânlaması gibi isimler verilen bu metodlar mutlakâ tatbik edilecekse bunun şekli ne olmalıdır? Acabâ yürürlükteki usûller ne kadar doğrudur? Hangi mahzurları vardır?

Bu konuda bir ruh hekimi olarak söyleyebileceğim çok şeyler var. Fakat konferansın ağırlığını buraya vermiyeceğim. Çünkü son zamanlarda iş doğumu önleyici hap kullanımından çıkıp, kürtaj serbestisine kadar geldi. Bunun da üzerinde durmıyacağım.

*
* *

Efendim, şu anda dünyâ nüfusu yaklaşık 4-5 milyar civârında. Artış, hızlanarak devam ediyor. Bilhassa 3. dünyâ ülkelerinin hızla çoğalmaları karşısında kapitalist Batı ülkeleri büyük bir telâş içindedirler. Buna mukâbil Batı ülkelerinde artış çok yavaşlamış hattâ yer yer durmuştur.

Günümüzde dünyâ milletleri, çeşitli kategorilerde değerlendirilmektedir. Amerika, İsveç, Japonya gibi ülkeler artık sanayileşmenin de ötesinde, «Endüstri ötesi toplumlar» hâline gelmişlerdir. Buna mukâbil diğer Avrupa memleketleri sanayileşmiş ülkelerdir. Biz ne 3. dünyâya, ne iktisâden geri kalmış ülkelere, ne de sanayileşmiş ülkelere dâhiliz. Biz, sanayileşmekte olan bir toplumuz.

Nitekim senelerce evvel, talebe hâdiseleri yeni başlamıştı. O vakit ben Fransa’daydım. Bir toplantıda Türkiye’den söz edilirken dediler ki :

«— Türkiye şu dönemde “Dekolaj” safhasındadır.» (De-

collage, uçakların tam havalanmaktayken hem mesâfe ve hem de irtifâ kazanmaları ânidir. İngilizcesi: Take of.) «20 - 30 sene sonra büyük bir sanâyileşmiş ülke olacaksınız!» Demek ki bizim 3. dünyâ ülkeleriyle alâkamız yok. Biz, sanâyileşmek yolunda bir ülkeyiz. Başka mühim bir husûsiyetimiz daha vardır ki, ona biraz sonra temas edeceğim.

Bırakalım endüstri ve endüstrileşmekte olan bizim gibi ülkeleri, total olarak, blokal olarak dünyâyı ele alalım; acabâ dünyâ kaç milyar insanı besleyebilir? 1964 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından neşredilmiş olan ve Paris Milli Agronomi Enstitüsü müdürü Prof. Michel Chepete tarafından yazılan bir makâlenin de bulunduğu bir broşürde mösyö Chepete şöyle söylüyor: «Şayet ilmi ve akla uygun imkânlar kullanılabilirse dünyâ 35 milyar insanı besleyebilir!» Bir başka mehzada ise, Amerika'da Hermen Karlmen, yaptığı bir araştırmada dünyânın 30 milyar insanı besleyebileceğini söylemektedir. Şu husûsu belirtmeli ki, bu miktâra denizlerin imkânları dâhil değildir.

Dünyânın sâdece karalarının potansiyel imkânı, 30 - 35 milyarı beslemeye yetecektir. Bu nasıl olacaktır? Toprakları ziraate elverişli hâle getirmeye yarayan birçok gelişmiş usûl, bugün yeryüzünün pek az yerinde tatbik edilebilmektedir. Hayvan vücutlarını protein kaynağı olarak kullanmaktan vazgeçmek de bir yoldur. Halbuki bugün doğrudan doğruya bitkilerden protein elde etme yolları da mevcuttur. Bir soya fasulyesinin temsil ettiği protein imkânları milyarları beslemeye kâfidir. Üstelik hayvan vücûdunu aracı kılmaksızın, doğrudan doğruya bitkilerden elde edilecek protein ve diğer gıdâ maddelerini elde etmek çok daha ucuza mal olmaktadır. Bu yol hayvan beslemekten daha ekonomiktir. Üstelik topraksız ziraat usûlleri de var.

Bundan 5 - 6 sene evvel Adana Çukurova Tıp Fakültesi'nde hocaydım. Yahudilerin bir teklifinden bahsettiler. İsrâil hükûmeti diyormuş ki: «Siz yalnız Çukurova'yı bize verin, biz çalıştıralım, ziraat yapalım. Bütün Türkiye'yi beslemeye hazırız!» Bu konuyu oradaki Ziraat Fakültesi profesörlerine sordum. «Ne dersiniz?» dedim. «Doğrudur!» dediler. İsrâil'de tatbik edilen ziraat usûlleri Çukurova'da tatbik edilse, bizim, ihrâcat, ithâlât gibi şeylerle uğraşmamıza bile lüzum kalmıyacaktır. Sâdece bu

mıntıka Türkiye'yi beslemeye yetecektir. Bizim daha ne Çukurovalarımız vardır!.. Denizlerimizin imkânlarından hiç söz etmiyorum.

*
* *

«Nüfus artınca insanlar aç kalacak» korkusunun kaynağı nedir?

Efendim, İngiltere'nin Batı Hindistan Kumpanyası'nın adamlarından MALTUS adlı İskoçyalı bir papaz, iktisat ilmi adına bir iddiâ ortaya attı. Emperyalizmin emrindeki bu sözde ilim adamı dedi ki: «İnsanlar geometrik diziyle çoğalıyorlar; halbuki gıdâ maddeleri aritmetik diziyle artmaktadır. Nüfus, şimdi ki gibi artmaya devam ederse istikbalde insanlar aç kalacaklardır. Dolayısıyla nüfus artışı durdurulmalıdır.» Devrinin kıt ilmi imkânları ve müşâhede materyali muvâcehesinde o zamanlar doğru gibi görünen bu görüşü, bizzat Maltüs'ün memleketi nakzettii. İngiltere'nin nüfusu o devirde 15 - 20 milyon iken, bugün 60 milyon civârındadır. Eğer Maltüs haklı olsaydı İngilizlerin açlıktan ölmeleri gerekirdi. Böylece Maltüs'ün yanlışlığını görenler Neo-maltusianism adıyla bir görüş ileri sürdüler. Maltüs'ün görüşüne Maltüsianizm, taraftarlarına ise Maltüsyen denmektedir. Neomaltüsyenler de doğum kontrolünden yanadır. Ancak daha yeni usûller tavsiye ederler.

Şâyân-ı dikkattir, Marks ve Marksizm, Maltüsyenizme karşı çıkmıştır. Yalnız Çin, Marksist olmasına rağmen, doğum kontrolünü şiddetle tatbik etmektedir. Ailede ancak iki çocuğa izin verirlerken, şimdi bir çocuğa kadar indiler. Elbette ki, Çin de netice itibâriyle çoğalıp dünyâ hâkimiyeti kurmaya pek heveslidir. Buna rağmen nüfus plânlaması yapmalarının sebebini arz edeyim: Mevcut rejimi yerleştirmek, hâlihazırdaki ekonomik güçlükleri yenebilmek için, bir müddet nüfus artışını durdurmak zorundadırlar. Ondan sonra artmak ve gerçek Marksizme dönmek niyetindedirler.

*
* *

Denizlerin imkânlarını da katarak rahatlıkla, bu dünyânın 100 milyar insanı besleyebileceğini ileri süren ilim adamları mevcuttur. Ancak şüphesiz ki, bu imkânın tahakkuku için, yalnız bir ülkenin kendi içindeki sosyal ve iktisâdî adâleti tesisi

kâfi değildir. Devletler ve milletler arası bir sosyal ve iktisâdî adâletin kurulması icâbeder.

Amerika, Avrupa, hattâ Türkiye'de fazla yemekler çöp tenekelerine dökülür, bayat ekmekler atılırken; Afrika'da binlerce insan açlıktan ölmektedir. Bu manzara tam mânâsıyla bir adâletsizlik örneğidir. Hattâ isrâfın haram kılındığı İslâm ülkelerinde bile isrâfın ne ölçülere vardığını görüyoruz. Bu konu ayrı bir hicrandır. Fazlaca girmek istemiyorum.

Demek ki, dünyâ 100 milyar insanı besleyebilir; ama dünyâ çapında bir organizasyona ihtiyaç vardır. O halde bu ilmi gerçeğe rağmen Birleşmiş Milletler'e varıncaya dek bunca teşekkül neden ayaklandı?

Efendim sebab şu : Sanayileşmiş ülkelerde nüfus artış hızı kendiliğinden duruyor. Ayrıca bir kontrole ihtiyaç yok. Konfor ve eğlence imkânları, üremeyi otomatikman azaltıyor. Bunun yanı sıra sanayileşmenin getirdiği bir takım ekonomik problemler de var. Artık ziraat toplumlarındaki gibi, bir kişinin 8 - 9 kişiyi beslemesi mümkün değil. Herkes çalışmak mecbûriyetinde olduğundan insanların egoizması artmıştır. İnsanlarda gününü gün edip gönlünce yaşama arzûsu güçleniyor ve bu durum da çoğalmaya menfi tesir yapıyor.

Asıl mesele ise, ne kadar tedbir alınır sa alın s n, alabildiğine çoğalan geri kalmış ülkeler halkının, zengin ve ileri memleketler için ciddi bir tehdid teşkil etmesi vâkıasıdır.

Ünlü mütefekkir İbni Haldun beşeriyeti ikiye ayırıyor : Bedevî olanlar, hadarî (medenî) olanlar diye. Bedevîler zamanla şehirlere yerleşir ve medenileşirler diyerek bir târîh felsefesi geliştirmiştir. Hakikaten dünyâ târihine bakarsak kültürel bakımdan geri, iktisâden zayıf bir takım kalabalıkların müreffeh, zengin ülkeleri istilâ ettiğini, onların yerine geçtiğini; sonra onların da müreffeh, iktisâden güçlü hâle geldiğini; sanki kitlelerin tekâmülü için böyle bir devr-i dâim vetiresine ihtiyaç bulunduğunu görüyoruz. Şimdiki Greklerin, Eski Yunan'ı istilâsı ve onların mirâsına sâhiplenişi bir misâl olabilir.

Demek ki, iktisâden müreffeh Batı ülkeleri, geri kalmış ülkelerin nüfus artışını frenleyemezlerse bir gün üstünlüklerini muhâfaza edemeyecek duruma düşecekler demektir. O zaman ne yapmalı? Harekete geçmek lâzım. Harekete geçiliyor : Nüfûsu artmakta olan geri ülkelerin bir takım sözde münevverle-

rini avlıyorlar; zâten bunlar kendi milletlerine yabancılaşmış enteresan tiplerdir. Bunları çeşitli imkânlarla elde ediyorlar: Bâzen satın alıyor, bâzen beyinlerini yıkıyorlar; bir kampanya yürütülüyor. Kampanya safha safha tahakkuk ediyor, meyvelerini vermeye başlamıştır. Türkiye'de de son 20 seneden beri böyle bir plân tatbiki yaşanmaktadır.

Bu plânı gören, içyüzünü bilen bir çok arkadaşımız vardır. Fakat sesimizi duyuramıyoruz. Çünkü kitlevi bir beyin yıkama ameliyesi cereyan etmektedir. Bir takım temalar işleniyor: «İnsanlar bakabileceği kadar çocuk yapsınlar,» gibi, «kadının çocuk yapmama hürriyeti de vardır» gibi...

Hitler'in ünlü propaganda nâzırı Göbbels diyor ki: «**Hakikat nedir? Hakikat tekrar etmektir!**» Nitekim dünyânın en ahmakça, budalaca, mesnedsiz fikrini mütemâdiyen tekrar edip, beyinlere ekerseniz, kraldan fazla kralcı kesilen bir budalalar ordusu meydana getirebilirsiniz. Bu budalaların yüksek tahsil diplomasına yâhud profesör ünvanına sâhip olmaları hiç bir şeyi değiştirmez. O halde insanların beynini yıkamak, ona fevkalâde garip fikirleri kabul ettirmek kâbildir ve mümkündür. Bunun kânunları vardır.

Görüyoruz, mütemâdiyen kongreler tertipleniyor; çocuk sağlığı deniliyor, âile plânlaması deniliyor, Türk Kadınlar Birliği deniliyor, Tarabya'da nüfus semineri deniliyor vs... Bunlardan başka dünyâ çapında «**eğitim gezileri!**» tertipleniyor; kalburüstü adamlar Hindistan'da, Amerika'da, Japonya'da düzenlenen toplantılara çağırılıyorlar... Bizzat ben, bundan 20 sene evvel bu konuda menfi tavır alıp konferanslar vermeye başladığım zaman, bir Amerikan organizasyonu tarafından Hindistan, Çin, Hong Kong, Japonya, A.B.D. turu için gemiyle yapılacak 1.5 aylık bir seyâhate dâvet edildim. Tabii gitmedim!

Bir vakitler Hindistan'a kadar uzanmıştım. Yeni Delhi'de yağmurlu bir gün, bir mâbedin merdivenlerinde karnı şiş, kucağında ve elinde iki çelimsiz çocuğu ile bir kadın gördüm. Yanında kocası da vardı. Eşyaları ,plâstik bir hamam taşı ve bir kaç mâdeni kaptan ibâretti. Şöyle bir baktım... Düşündüm. **Da-ha müreffeh bir yerden geldiğim için yadırgamıştım. Bu âile bana çekirge gibi göründü, çoğalıp da ne olacaklardı? Düşündüm; Amerikalı da bizi böyle çekirge gibi görüyor. Sefâlet de nisbî bir mefhum. Öyleyse bir milletin çoğalıp çoğalmıyacağına, nasıl ço-**

ğalması gerektiğine ancak o millete, o soya mensup kimseler karar vermelidir, yoksa «devşirmeler» değil!.. Devşirme derken, kafaca devşirilmiş, milletine yabancılaşmış sözde aydınları kasdediyorum.

*
* *

Dünyânın durumunu özetlemeye çalıştım. En basit yollar-dan Türkiye'nin 100 milyon insanı besleyebileceği söyleniyor. Deniz imkânları da katılırsa Türkiye'nin çok daha fazla nüfusu besleyebileceği aşikârdır.

Karşımıza şu hesaplarla çıkılıyor ve deniyor ki: «Bizim % 3 lük nüfus artışı, % 6 - 7 civârındaki kalkınma hızımızın % 3 ünü alıp götürüyor. Daha hızlı kalkınmak için, daha az üremeliyiz!» Bu, hep ekonomik, hep materyalist bir mantıkla hareket etmek ve hiç bir mukaddes değer tanımamaktır.

Diyelim ki % 3 lük nüfus artış hızımızı % 2, % 1.5 lara indirdik, böylece de kalkınma hızımız % 4 den % 5.5 a çıktı... O takdirde ortaya çıkacak mühim bir tehlike bahis konusudur. Nüfus artışının sıfır, ya da gerileme noktalarına varması! Böyle bir tehlike vardır ve delili de Macaristan'dır.

Macaristan, Macar isyânından sonra, bilhassa Rus hâkimiyetinde mecbûrî bir kürtaj kampanyası yürüttü. Macar nüfus artışı % 0, hattâ sıfırın altına düştü. Çünkü nüfus artışından söz etmek için ölümleri doğumlardan düşmek ve kalan rakama bakmak lâzımdır. Eğer ölüm miktârı doğumları aşıyorsa nüfus giderek azalır.

Dünyâ için lüzumlu olduğunu kabullensek bile, nüfus kontrolü Türkiye için gerekli midir? Bu bir Fütüroloji (gelecek-bilimi) meselesidir. Eğer bizim de doğru dürüst fütürologlarımız olsaydı; Türkiye nüfusunun artışını engelleme çalışmalarının ne kadar abes olduğunu, çok yakın geleceğin (fazla değil, en çok 50 yıl) dünyâsında Türkiye'nin/hakkı olan yeri alabilmesi için, nüfusunun alabildiğine artması, çoğalması gerektiğini gayet çabuk anlardı. Bunu görmek için 20 sene önceki hâlimizle bugünü kıyaslamak kâfidir.

*
* *

Amerika'da «Sovyet İmparatorluğunu Nasıl Yıkarsınız?» konusunda yapılan bir araştırmanın sonucunu bazı generallerimiz

bilmektedir. Bu rapora göre, Sovyetler'i yıkmanın en kolay ve müessir yolu, oradaki Rus olmayan unsurları harekete geçirmektir. Bu unsurlar Rusya'da yaşayan müslüman Türklerdir. Ancak aynı raporda, «Evet müslüman Türkler harekete geçirilirse, Sovyet imparatorluğunu yıkmak işten bile değildir. Ama bu unsurlar istiklâllerini kazanırlarsa kendi aralarında birleşir ve Türkiye'ye iltihak ederler ki; bu, bizler için Sovyetlerden daha tehlikeli olur. Sovyetleri aynen muhâfaza etmek, Amerika'nın daha lehinedir.» diye ilâve edilmiştir.

Rûhu şâd olsun, bana rahmetli Mümtaz Turhan anlatmıştı; British Museum'da gördüğü bir vesikaya göre, İngilizler Hindistan'ı işgal ettikleri zaman, Rusların burasını elde etmek ihtiraslarını önlemek için bir takım arayışlar içine girmişler. Bir gizli servis ajanını Orta Asya'ya gönderip araştırmalar yaptırmışlar. O zamanki İngiliz idârecilerinin düşünceleri, **Hindistan ile Rusya arasında tampon bir Türk devleti kurabilir mi**, noktasında toplanmaktaymış. Ajanlarının getirdiği raporda da (ki M. Turhan hoca bu raporu bizzat okuduğunu anlatırdı) : «**Bundan daha güzel bir jeopolitik, jeostratejik düşünce olamaz! Hakikaten tampon bir Türk devleti Hindistan'ı Rus istilâsından korur.**» der. Fakat «**bu devlet Ruslardan daha tehliheli olur**» diye ilâve edip, «**birakalım Orta Asya Rus hâkimiyetinde kalsın**» diye projelerinden vazgeçmişlerdi.

Biraz evvel anlattığım Amerikan raporunda bir husus daha vardır. Buna göre, «**Türkiye'nin bulunduğu yer öyle bir ehemmiyeti hâiz ki, kim olursa olsun, burada bulunan millet bir imparatorluk kurmaya namzettir. İster istemez imparatorluk olacaktır. Binâenaleyh Türklerin birleşip kuvvetlenmeleri önlenmeli, ileride diğer imkânlar zuhur etse bile nüfus potansiyeli bakımından buna güçleri yetmemelidir.**» deniyor.

*
* *

Batı âleminin bize nasıl baktığını bilince UNESCO yardımı, Rockefeller vakfının yardımları, İsveç kanalı ile yapılan doğum kontrol hapları hibeleri, spiral ve jeep bağışları vs.'nin gerçek mânâları anlaşılmaktadır.

Vaktiyle bir doktor dostum, **Sağlık Bakanı** olmuştu. Tebrik için yanına gittiğim zaman, o günlerde çıkarılan âile plânlaması kânûnundan da konuştuk. Kânun, Bakan'a yetki veriyor ve

nasıl tatbik edileceği konusunu idârenin insiyatifine bırakıyordu. «Ne olur selâhiyetini bunu önlemekte kullan» dedim. Adam: «Recepciğim, Amerika bu iş için 500 jeep veriyor. Eğer dediğin gibi davranırsak bu yardımı keserler. Ben onları aldatıp bu jepleri başka işlerde kullanacağım. Çünkü bunlara Bakanlığın ihtiyâcı var.» dedi. «Sen bu makamda bâkî değilsin. Bağlayıcı bir karar al ki, ileride bu menhus oyun devam etmesin. Aksi takdirde 500 jeep uğruna milli bir âfete sebep olursun» dediysem de tesir edemedim. Nitekim o arkadaşımız o makamdan ayrıldı ve doğum kontrolü de şakır şakır devam ediyor. Üstelik kürtaj kânûnu çıkarıldı.

*
**

Şimdi de bizim yarım münevverlerimizin lâisizmi nasıl anladıklarını, bir takım müslümanlarımızın da nasıl âlet olduğunu gözler önüne sermek istiyorum.

«Doğum kontrol haplarının kullanılması ve spiral takılması dinen mahzurlu mudur?» diye Diyanet İşleri'nden mütâlâa istendi. (Bu, bir mânâdâ «FETVÂ» istemektir.) O yetmiyormuş gibi, Kuzey Afrika'da, Rabat'ta, bir organizasyonla islâm âlimleri (!) toplandılar. Allah taksirâtını affetsin, bizim Ankara İlâhiyat Fakültesi'nden de bir arkadaş gitti ve «bu usûllerin dince bir mahzûru yoktur» şeklindeki kanâatini (!) belirtti. Ve ilaçlarla spiraller piyasaya sürüldü... Vaktâ ki iş kürtaja geldi, Diyanet İşleri açık seçik kanaatini belirtip, «İslâm dinince kürtaja müsaade edilemez!» dediği halde bunlar hiç kaale alınmadı. Kürtaj kânûnu çıkarıldı.

Demek ki, biz, işimize gelince dinden fetvâ alıyor, gelmeyince reddedip, «biz lâikiz!» diyoruz!

*
**

Mevzûumuzun diğer bir cephesi daha vardır. O da bu programların yurdumuzun nerelerinde ve nasıl tatbik edildiğidir. Hangi şehirde ne nispette başarı kazanıldığını gösteren Sağlık Bakanlığı istatistiklerine göre, en muvaffak olunan bölgeler, gelişmiş, kendisini Türk hisseden, okumuş yazmış mıntikalardır. Buna mukâbil Doğu'daki dağ köylerine ulaşılammaktadır. En az çocuklu âileler, dokuz çocuk yapmaktadırlar, 24 - 25 çocuklular da çok... Bu, gelecekte çok mühim bir mesele olmaya namzettir, etnik dengesizliklere yol açacaktır ve açmaya başlamıştır bile.

Kıbrıs'ta, Türklerin, Rum baskıları sebebiyle göç etmeleriyle, **azınlık** durumuna düştükleri hatırlanmalıdır. Şimdiki İsrâil'in yerinde eskiden bir Filistin vardı. Yahudi nüfusunun iskânı sebebiyle Filistinli Araplar yurtsuz kalmışlar ve Ortadoğu meselesi bu yüzden çıkmıştır.

Efendim, ben iddiâ ediyorum, **eğer biz çoğalmazsak yarın yurdumuz bir takım milletlerin zorla iskân edilecekleri bir hâle düşebilir.** Artık uzaydan kontrol edilebilen silâhlar karşısında da gık diyemeyiz. Milletimize yapılan telkinleri görüyorsunuz. **İdeal âile** diye bir kız, bir erkek çocuk ve anne baba ile birlikte 4 kişilik âileler takdim ediliyor. Bu görüş kasıt ve ihânet değilse, gafletin tipik bir nümunesidir. Çünkü en basit hesaplar göstermektedir ki, **âileler, bir kız, bir erkek çocuk yapmaya devam ederlerse, o milletin nüfusu bir gün sıfıra iner.** Zirâ bunların bir kısmı erken ölecektir, bir kısmı kısır kalacaktır, bir kısmı evlenmeyecek yâhud çocuk yapmayacaktır... Bütün faktörleri hesaplarsanız, bir kaç jenerasyondan (nesilden) sonra âile fertlerinin süratle azaldığını, dolayısıyla nüfus miktarının düştüğünü göreceksiniz.

Bitirmeden evvel meselenin başka bir cephesini daha ifâde etmek istiyorum. Dünyâyı bekleyen mühim bir problem vardır. Yakın zamanda ilerlemiş endüstri ülkelerinde, fütürologlara göre korkunç bir nüfus patlaması olacaktır. Teknolojinin ilerlemesi sonunda, o ülkelerde **«boş zaman»** meselesi ortaya çıkacaktır. Dünyânın otomasyona yönelmesiyle insanlar daha az çalışıp daha çok kazanacaklardır. Ortaya çıkacak boş zamanları ise çeşitli temâyüllerini tatmin gayretiyle dolduracaklardır. Bu temâyüllerden birisi de, dedeleri gibi dizlerinde çocuklar hoplatmak, yeni nesiller yetiştirmek sevgisi olacaktır.

*
**

Özetlersek, dünyâ besleyemeyeceği bir nüfus artışı tehdidi altında değildir. Öyle bile olsa bu tehdit Türkiye için geçersizdir ve Türklerin yaşayabilmek için alabildiğine çoğalmaları şarttır.

Beni sabırla dinlediğiniz için size, bu konferansı vermeme zemin hazırladıkları için de Kubbealtı'nın kıymetli yöneticilerine teşekkür ederim.

————— o —————

MÜNEVVER (AYDIN)

Hayri BİLECİK

Bir zamanlar, **nur** kelimesinin ifâde ettiği mânâ ve mefhûmu da dilimize, gönlümüze sindirmiş bir cemiyet idik. Öyle ki, nurtopu gibi çocuklarımızda müşâhede ettiğimiz ezeli nûrâniyet, maddi-mânevi zulmetle perdelenmesin diye onlara; Nûri, Nûriye, Münir, Enver, Münevver, Cemâlnur, Gülnur v.b. isimler koymuşuz.

Gözümüzün nûru evlâtlarımızdan her birine : «Nûr ol!» diye duâ etmiş ve onları, nûrânî bir hayâta hazırlamışız. Masallarımızda, destanlarımızda hep **nur** yüzlü ihtiyarlarımız varmış. Câmilerimize, mescidlerimize, şehit ve evliyâ türbelerine inen nûru görecek ve **Nur Durağı**'na erişen sevdiklerimiz için : «Nûr içinde yatsın.» temennisinde bulunacak kadar, bu kelime ve ifâde ettiği mefhumla iç içe yaşamışız.

Yine, meleklerin nurdan varlıklar olduğuna inanıyor ve Süleyman Çelebi'nin mevlidini dinlerken :

Yüzleri nûrundan evim doldu nûr.

mısrâındaki mânâyı, yediden yetmişe anlıyormuşuz.

İşte, Yahyâ Kemal :

**Dört asırdır inerek câmie nûr üstüne nûr,
Yerde bulmuş yaşayanlar da, ölenler de huzûr.**

diyor ve bu hakikati en güzel şekilde tesbit ediyordu.

Dilimizdeki minâre kelimesi, bu anlayışın varlığına en güzel delillerden biridir. Arapçada ezan okunan mahalle, Mi'zene (ezan yeri) veyâ Menâre (nûr yeri) denir. Araplar arasında mi'zene daha mâruf iken biz, mü'minleri Huzûr-ı Hak'da, Cemâl-i İlâhî ile nurlanmaya çağıran ezana lâyük bir mekân olsun diye, yaptığımız âbideler için; «Nur yeri, nûra dâvet makâmı» mânâsındaki Menâre kelimesini tercih etmiş ve telâffuzunu, milli zevkimize uydurarak MİNÂRE demişiz.

*
* *

Yine bir zamanlar, cemiyet olarak biliyorduk ki, her iki mânâsıyla da nûrun esas kaynağı, Cenâb-ı Hak'tır. Zirâ, Kelâm-ı İlâhî'de: «Allah göklerin ve yerin nûrudur.» buyurulmuştu.

Acabâ nur ne idi?

Lügatte nur; maddî - mânevî her türlü zulmetin zıddı olan aydınlık demektir. Bu sebeple; güneş, ay, yıldız v.b. bir menba'dan zuhûr edip maddî karanlığı yok eden aydınlık, ışık ve parlaklığa nur denir. Ayrıca, irfandan mahrum gönülleri kaplayan mânevî zulmeti kaldırdığı için, önce Kur'an-ı Kerim'e ve başta Hz. Peygamber olmak üzere, kemâl derecesine erişmiş insanlardaki akl-ı selim, iman ve mârifetin neşrettiği mânevî aydınlığa da nur adı verilmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın: «Size Allah'dan hakîkî bir nur (Hz. Muhammed) ve apaçık bir kitap gelmiştir.»¹ buyurarak Peygamberimizin, serâpâ nûr olduğunu, kesin bir ifâde ile beyân etmesi, bu mevzûdaki örneklerden sâdece biridir.

Ayrıca, dilimize yerleşen nûr-ı Kur'an, nûr-ı akıl, nûr-ı iman, nûr-ı mârifet v.b. söyleyişler de bu mânânın varlığında şüpheye mahal bırakmazlar.

Yine bir zamanlar, cemiyet olarak biliyorduk ki, her iki mânâsıyla da nûrun esas kaynağı, Cenâb-ı Hak'tır. Zirâ, Kelâm-ı İlâhî'de: «Allah göklerin ve yerin nûrudur.» buyurulmuştu.

Elbette ki, nûrun bu seviyesini beşer idrâki kavrayamaz. Ancak onun, her zerrede zuhûra gelip; akıl, tefekkür, iman, irfan,

1 Mâide: 15.

2 Nûr: 35.

ahlâk, fazilet gibi insânî değerlerimiz dâhil, bütün mahlûkâtı zulmetten varlık sahnesine çıkaran ilâhî tecelli olduğunda, kimsenin şüphesi yoktu.

İşte bu hakikat, Niyâzi Mısırî'nin :

Herşeye mahlûk gözüyle baksan, ol mahlûk olur.

Hakk gözüyle bak ki, bî-şek nûr-ı Yezdân ondadır.

mısırâlarında, belki de en veciz ifâdesini bulmuştur.

Günümüz sözcüklerindeki **nur** maddelerinden faydalanarak bu beytin ifâde ettiği mânâyı, idrâk etmek mümkün müdür?

*
* *

Açıkça görülüyor ki, bizim tefekkürümüzde nur; bir kelime değil, beşer idrâkinin bütününü kavrayamayacağı müstesnâ bir değerdir. Başka bir ifâde ile, Nûr-ı Muhammedi'de kemâlini bulan akl-ı selîmdir, ilimdir, iman, mârifet ve Kur'an ahlâkıdır.

İşte ancak, bu mânâdaki nurla nûrânî bir varlık hâline gelmiş insana, **MÜNEVVER** denir. Ve bu sıfatı hak eden insan, herşeyden önce, bir ahlâk âbidesidir.

Nedim'in şu beytinde, maksat ne olursa olsun, bu seviye çok güzel ifâde edilmiş :

Mihr kim cismi münevver deyû târif olunur

Sana yok nisbeti kim nûr-ı mücessemsin sen.

Ancak hemen belirtelim ki; biz, bu âbide insanların etrâfa saçtığı ilim, iman, ahlâk ve mârifet nûruyla tenevvür etmek gayreti içinde olan bahıtlı kimseleri de, nûra iştisakları sebebiyle, **MÜNEVVER** sınıfına dâhil etmişiz.

*
* *

Arapçada daha çok ateş mânâsıyla bilinen **NÂR** kelimesi, nurla aynı kökü paylaşır. Her ikisi de rûşen ve aydın olmak, mânâsındaki NEVRden türemişlerdir. Nâr kelimesinin, ateş mânâsıyla birlikte vücûda basılan dağ, damga, rey, tedbir ve

ziyâya da teşbih edilerek kullanıldığını biliyoruz. Ayrıca, nârın mâruf çokluğu **nirân** olmakla berâber, hem **nûr** hem de **nûrun** cem'i olan **envâr**, bu kelimenin diğer çokluk şekilleri arasında zikredilmektedir.³

Bu kısa izâhattan sonra, nâr kelimesinde teşbih yoluyla da olsa; ışıık, ziyâ ve parlaklık mânâlarının varlığı açıkça görülüyor.

Ancak, bizim tefekkürümüzde nurla nâr, kaynakları bir olmakla berâber, farklı mânâlar kazanmışlardır. Bir buzdağını misâl olarak alırsak; kütlesinin görünen kısmına nur, su altındaki bölümüne de nâr diyebiliriz. İslâm inancına göre; şeytan ve şeytânî vasıflar nârdan, melekler ise nurdan yaratılmışlardır. Başka bir ifâdeyle, aslında bir bütün oldukları hâlde, rûhumuz nur, mânevi zulmete sebep olan nefsimiz ise nârdır. Yine, nefse uyup şeytanı rehber edinenlerin son durağı olan cehenneme ve cehennem ateşine de nâr ismi verilir.

Gül ister iken sataştı hâre
Nûr ister iken tutuştu nâre.

diyen Fuzûlî, bu iki mefhum arasındaki bağı ve farklılığı, ne kadar güzel bir biçimde ifâde etmiştir.

*
* *

Fakat bizce asıl mesele; **aydın** kelimesinin, **münevver** yerine kullanılmasında değil, **aydın** vasfını taşıyan insanın, ne ile aydınlanmış olduğundadır.

Bugün MÜNEVVER yerine, AYDIN kelimesini kullanıyoruz. İlk bakışta bu değişiklik, her iki kelime de, aydınlık ve aydınlanma mânâlarıyla alâkalı oldukları için, dilin tabii seyri içinde cereyân eden isâbetli bir gelişme gibi görünüyor.

Fakat bizce asıl mesele; **aydın** kelimesinin, **münevver** yerine kullanılmasında değil, **aydın** vasfını taşıyan insanın, ne ile aydınlanmış olduğundadır.

3 Kâmus Ter., Nûr ve Nâr Maddeleri. «...Nâr, ateşe denir. Cem'i envâr ve nirân ve niyere gelir, nûr gelir.»

İman ve ahlâk zâfiyeti ile, ilim ve irfan kıtlığından doğan kendini beğenme, şöhret düşkünlüğü v.b. nefsânî ihtiraslara esâret, pek azı müstesnâ, Tanzimat sonrası aydınımızın karakteristik vasfı hâline gelmiştir.

Başka bir deyişle, millete rehber olmak mevkiindeki insanlarımız, nûr yerine nârın yakıcı ve geçici aydınlığını tercih ettikleri için, hep birlikte maddî - mânevî zulmetin kucığına sürüklenmişiz.

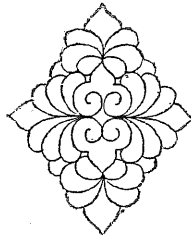
Bu hazin hâlin idrâki içinde Mehmet Âkif, sitemkâr bir dost edâsıyla, Allah'a yalvarıyor ve :

**O nûru gönder İlâhî, asırlar oldu yeter!
Bunaldı milletin âfâkı bir sabah ister.**

diyor. Diyor ama, o günden bu güne nâr da nûra galebe etmekte devâm ediyor.

Netice olarak diyebiliriz ki, millî bütünlüğümüzün devam ve bakâsı; her sâhada yetişmiş ve yetismekte olan insanımızın ilim, irfan, iman ve ahlâk nûruyla aydınlanıp, bir an önce kendi zulmetinden kurtulmasına bağlıdır. Bu da ancak, millî - mânevî değerlerimiz üzerine tesis edilmiş bir maârif politikasıyla gerçekleşebilir.

Yoksa, kütleye rehberlik etmek durumunda oldukları hâlde, istisnâlar nazar-ı dikkate alınmazsa, materyalizmin ve nefsânî ihtirasların karanlığıyla gözleri perdelenmiş insanımıza, ister MÜNEVVER ister AYDIN deyiniz, ne fark eder?..

Aziz okuyucularımız,

Vakfımızın kurucusu, kâmil insan Ekrem Hakkı AYVERDİ iman ve ıztıraplarını milletine emânet ederek Hakk'a yürüyeli iki sene oldu!.. Bu örnek Müslüman-Türk ulusunu kendi sözlerinden bir de-met sunarak şükran ve hasretle yâd ediyoruz.

KUBBEALTI

Artık ikisi de ebediyet kervanına katılan, kültürümüzün usta mimarları, büyük insanlar... Ekrem Hakkı AYVERDİ ve Süheyl ÜNVER Beyler, Kubbealtı Vakfı'nın merkezinde bir desen üzerinde görüşürlerken.

(Aşağıdaki cümleler, İstanbul Fetih Cemiyeti'nin 1985 de çıkardığı «Ekrem Hakkı AYVERDİ, Makâleler» adlı kitaptan alınmıştır.)

★
★ ★

«Garb âlemi bizi kendisine benzetmek için Yunan efsânesini vâ-sıta olarak kullanır. Çünkü eski Yunan'dan başlanırsa, Müslüman-ların çekineceği bir Hristiyanlık meselesi araya girmemiş oluyor.

Onun için kendilerince eski Yunan medeniyeti aksinin düşünülmesi câiz olmayacak kadar âli, parlak ve rakipsizdir. Bir kere bu ciheti bizim beynimize çakarlarsa, bu kıymeti takdir etmiş olduğu bilinen Garb da bizzat ehemmiyet kazanmış olarak arkadan gelecektir.» (Sh. 269, 270).

«Avrupalıların harb meydanlarında en korktukları şey, kellesini koltuğuna almış serdengeçtilerden ziyâde, asıl, onları bu hâle sokan mehter mûsıkisi idi.» (Sh. 286, 287).

«Bizim san'atımızın mertebesinden, milletimizin ululuğundan en ufak bir şüphemiz yoktur ki başkalarının ağzına bakalım. Böylece en temiz ve saf şekillerle san'at ifâdesine erişen millet, çapraşık yollara giremez. Ezelden büyük nimete erişmiştir; onun kıymetini bil-melidir.» (Sh. 26).

«Şu hakikatin göz önüne serilmesi lâzımdır: Mimârimiz hiç bir zaman eskimeyecek yenilikleri sinesinde saklamaktadır. Ve dünyânın hiç bir üslûbu bu dereceye kadar tek millete has değildir.» (Sh. 428).

«Lisânımızda bir söz vardır: "Mekânın şerefini içinde oturan sağlar" derler. Eğer biz bu şehri bünyesinin istediği tamamlayıcı üslûba kavuşturmasaydık İstanbul olmaz, Bizans kalırdı.» (Sh. 118).

«Beynelmilel düşünce ile Türk âbidesine dokunulamaz.» (Sh. 105).

«Türk nasıl Îlâ-i Kelimetullah'a soyunmuş, sâde ve vakur bir se-ciyede ise; mimârisine, yaşayışına da aynı usûlü tatbik etmiştir.» (Sh. 252).

«Şehâdet mertebesinin tezâhürü mutlakâ şehid olmak değildir.» (Sh. 483).

SÜHEYL ÜNVER HOCAYI UĞURLARKEN

İnci Ayan BİROL*

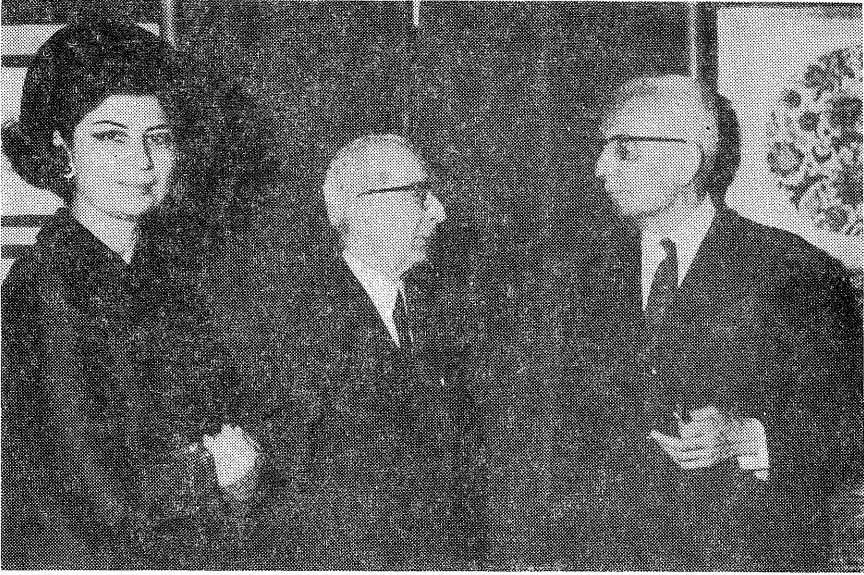
Ömür boyunca bildiklerini hiç esirgmeden vermek için yaratılmış olan Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, tabib olarak, hoca olarak ve hepsinden evvel insan olarak, ender rastlanan bir İstanbul Beyefendisi idi. İlmi, edebi, zarâfeti, san'atı ve çalışma metodu bu âbide insanı tamamlayan temel unsurlardandı.

İstanbul Üniversitesi Tıp Târihi kürsüsündeki hocalık görevi, Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Topkapı Sarayı'nda ve Tıp Târihi Enstitüsü'ndeki, Türk süsleme san'atıyla ilgili çalışmaları sırasında nice gence, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurdurtarak, bir metod, bir görüş ve milli bir şahsiyet kazandırmıştır.

Süheyl Hoca gençliğe anlatmak istediği şeyleri, bizzat kendi tutum ve davranışlarıyla göstermek isterdi. «Kızım, çocuk duyduğunu değil, gördüğünü yapar. Onların nasıl insan olmalarını istiyorsak, kendimizi öyle terbiye etmemiz yeter.» derdi. Meselâ resim, tezhib, buket veyâ neşriyat gibi bir aylık çalışmalarını talebesine sergiler ve bu davranışı ile onların da aynı çalışma düzeni içinde bulunmalarını isterdi.

Denlenmenin çalışma mevzuunu değiştirmekle mümkün olabileceğini her vesile ile hatırlatır, öğle yemeği için harcanan uzunca zamana dahî râzı olmazdı.

* İnci Ayan Birol Hanımefendi, Kubbealtı Tezhib Nakışhânesi hocasıdır.

Yine iki dost insan, yanlarında Nâdide ULUAND Hanımefendi ile birlikte, Kubbealtı Tezhib Nakışhânesi'nin bir tezhib sergisinde görülmüyorlar.

«Hırsız olma ama, gönül ve zaman çal!» sözünü de hocamdan duymuştum.

Uzun hizmet zincirinin halkalarından olan, Kubbealtı Tezhib Nakışhânesi, 1972 senesinde başlattığı hocalığı sırasında, büyük fedâkârlık ve titizlik ile yardımlarını esirgememiş, nihâyet 1974 yılında müessesenin san'at çalışmalarını talebelerine devretmenin memnûniyetini duymuştum.

Kubbealtı Nakışhânesi, Süheyl Ünver Hocanın atmış olduğu sağlam temeller üzerinde, kendisini geliştirmek, faaliyetini aynı titizlik ve dikkatle sürdürmek gayretiyle çalışmalarına devam etmektedir.

1958 senesinden beri tanıdığımız Süheyl Ünver Bey'in, intizâmına ve çalışma temposuna hayran kalmış talebeleri olarak, «Bu dünyâ doyumluk değil, tadımlıktır!» diyen hocamıza Allah'dan rahmet, milleti-mize başsağlığı dileriz.

Rûhu şâd olsun...

HOCAM SÜHEYL ÜNVER
(Ordinaryüs Prof. Dr.)

Dr. Coşkun YILDIRAN

Bindokuzyüzaltmışlı yıllardan önce, Bâyezid Meydânı'nın o cânım güzelliği nerde, şimdiki «Kaktüs Medeniyeti» tanzimi nerde!.. Karşıda İstanbul Üniversitesi'nin saatli kapısı ve emsâli yazılamayacak kadar güzel olan yazıları... Bunlar; hattatı Şefik Bey (1818 - 1880) tarafından, kapının dış yüzüne uzaklardan okunabilen nefis bir celi sülüsle «Dâire-i Umûr-ı Askeriye» diye, altın yaldızla yazılmıştır. Üniversite'den evvel demek ki binâ, bu maksadla yapılmıştır. Bu meşhur kapı ile Bâyezid Câmiî arasında bir yerde elipsoid, fıskiyeli, kocaman bir havuz ve etrâfında rengârenk çiçekler... Yeşil çimenli tarh ile firdolayı çevrilmişti... Daha ileride câmi ve kütüphâne arası methâlde, meşhur asırdide çınarlar. Altında çayhânede, kadınlı erkekli gruplar; kimi yorgunluğunu çıkarır, kimisi huzur, sükûn ve huşûu, çay bardağından yudumlar. Kimileri ise, ebedi-felsefi sohbetlerini sürdürürlerdi.. Kütüphâne bitişiğinde dış tabâbeti mektebi, köşeyi dönünce de Bakırcılar'dan Mercan'a giden cadde... Çınarın sahaflara açılan yönü ise ayrı bir dünyâ idi. Sahaflar (eski dilde kitapçı dükânları) mı? Burada daha eskiden Hâkkâklar Çarşısı varmış. Kimbilir ne mesûliyetli senetlerin altını mühürleyen mühürler, ne yüzük mühürler hâkkolunurmuş... Bâyezid Meydânı'nın sol alt kısmında, Beyaz Saray hizâlarında Aksaray - Edirne Kapısı'na giden yeşil - kırmızı tranvayların yol kavşağı.

İşte böyle... Gençlik yıllarımın hûlyâlı Bâyezid'i ve Üniversite Merkez Binâsı'ndaki hâtıralarım.. Meğer ki günler, yıllar hızla geçecek, bu güzelim meydan hercümerç olup, üzerinde «Kaktüs Medeniyeti»nin deve dikenleri açacakmış. Heyhât kim bilebilirdi.

*
* *

Şimdi, İstanbul Üniversitesi'nin o meşhur kapısından girip, kısa bir avluyu geçerek merkez binânın cümle kapısından içeriye girince, sütunlu methâl ve binâ, iki katlı, çatı ortası camekân damlı, her taraf aydınlık. Cümle kapısının sol tarafında birkaç mermer basamakla çıkılan **Tıp Târihi Enstitüsü**... Bizim zamânımızda **DEONTOLOJİ** dersi son senede okutulurdu. Bu enstitünün önündeki vitrinli dolaplarda teşhir edilen risâle ve kitapların çoğu **Prof. Dr. Süheyl ÜNVER**'in imzâsını taşırdı. Ben ilk sınıflarda iken, bu kitaplara hayran hayran bakardım. Cep harçlığımın müsaadesi nisbetinde temin ettiklerimden bazıları : **Levnî, Hattat Mahmud Celâleddin Efendi ve İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadis, Edirne'de Fâtih'in Cihannümâ Kasrı, şimdi yerinde yeller esen Edirne Sarayı, Çinili Köşk, Edirne Murâdiye Câmii (eski Mevlevihâne), Turkish Designs, Yeşil Türbesi Mihrâbı, İlim ve Sanat Târihimizde Fâtih Sultan Mehmed, Fâtih'in Çocukluk Defteri, Hattat Şefik Bey, Hayâtı ve Eserleri, Türk Yazı Çeşitleri**...

İşte Kendi Gökkubbemiz'den kayıp giden **Süheyl Hoca merhum**, bir san'at, ilim irfan ehli ve hezarfen bir insan olduğu kadar da eşi bulunmıyan çelebi bir kişi, hâlis bir İstanbul efendisiydi. Son devirlerde ölen **tezhib - minyatür ve hüsn ü hatt** san'atlerine Hz. İsa misüllü can veren, onları diriltten kimsedir.

Lisede iken babamdan, sonra tıbbiyede 1956-57 yıllarında, kahvede, yolda **Kerküklü Hamid Yüncü** arkadaşımından eski yazı okumasını öğrenmiştim. Bilâhère **Süheyl Bey'in «Türk Yazı Çeşitleri»** isimli kitabının 29.ncu sahifesinde verilen örnekleri gözlerim kimbilir kaç defâ fotoğrafını çekmiş olacak ki; reyhânî, sülüs, celi sülüs, ta'lik, nesih, divânî hatları birbirlerinden seçer oldum.

Son sınıfta, haftada bir saat deontoloji (: Tıp târihi ve ahlâkı) dersimiz vardı. **Süheyl Hoca** bu dersinde; **Hipokrat'tan İbn i Sînâ'ya** ve Osmanlı'da modern tıbbın öncülerini kademe

kademe anlatmıştır (Haddızâtında kıymeti ölçülemeyecek mad-di mânevi mirâsımızı tanıtmaya büyük ehemmiyet verirdi.). Bâzen sembolik yoklamalar yapar, «nâmevcutlara ne cezâ ve-relim?» diye sorar; sonra o efendi-çelebi insan : «O gelmiyen-ler var ya, burada anlatılan bilgilerden mahrum kalacaklar. Bundan büyük cezâ mı olur?» deyip dersine devam ederdi. «He-kim çok yüzlü mücevher taşı gibi olmalıdır» derdi. Bir gün Âkil Muhtar, Hoca'ya : «Hocam şu tıbbiyeden ne çıkar?» diye suâl etmiş de, merhum tebessümle : «— Azizim, tıbbiyeden her şey çıkar. Hattâ hattâ hekim de çıkar!» cevâbındaki nükte hâlâ doğrudur. Yâni kendi branşında yükselmiş, fakat kupkuru bir hekim.. Hani psiko-somatik hekimlik, hani hastalık yok hasta var?!.. Hani tıp? Hani bakâbillah!.. Ömür indeksi ileri ülkeler-de uzadı.. Eyvallah!.. Ama insanoğlu fâni kalacaktır, ecelin tadını her kul mutlakâ tadacaktır.

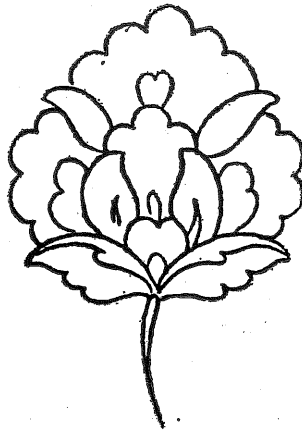
Haftanın muayyen günleri Tıp Târihi Enstitüsü'nde nezih ve akademik tezhib, minyatür ve hüsn ü hatt dersleri munta-zaman ve mukânnen günlerde devam ederdi. Çok sonraları Hoca ve talebeleri Çiçek ve İnci Hanımefendiler bu çalışmalarını KUBBEALTI'nda da başlatmışlardı. Enstitü'nün çalışmaları me-yânında merhum hattat Mâcit Bey'den İnci Hanım, Emin Emir-oğlu ve ben hat dersine başlamıştık. Ama ne çâre elifbâ'yı bi-tirdik bitirmedik, daha kelimeleri meşk etmeden üstâdımız rah-met-i rahmâna yürüdü.

Süheyl Hoca derslerinde bizlere 25 - 30 sene evvelki İstan-bul'un henüz kazılıp taş yığınları hâline gelmemiş olan semtle-rini, Kocamustâpaşa, Eyüb, Üsküdar, Boğaziçi gibi yerlerini, pa-zar tâtillerinde gezmemizi, hattâ elinden gelenlerin karakalem resimler yapmasını, eski yazıyı öğrenmemizi tavsiye ederdi; tavsiye değil, sanki tatlı tatlı icbâr ederdi.. Süheyl Bey genç iken, bir İngiliz târihçisi İstanbul'a gelmiş. Hoca İngilizceyi iyi konuştuğundan kendisini İngilizce mihmandar tâyin eylemiş-ler. Orası burası derken, İngiliz bir gün Piyerloti Kahvesi'ne çıkmayı istemiş. Süheyl Bey : «Eyüb Sultan Kabristanı içinden yukarıya çıkan on dakikalık patıkayı ne kadar zamanda çıktık, bilir misiniz çocuklar?» diye sordu. «Tam iki saatte!..» Neden mi? İngiliz, her mezar taşının önünde, «Şunu okuyup tercüme eder misiniz?» diye ricâ ediyormuş.. Böyle böyle tam iki saatte Piyerloti Kahvesi'ne çıkabilmişler. O zaman İngiliz : «Şâyet öm-

rüm kifâyet etseydi 'Osmanlı Kabirleri' diye ciltler dolusu kitap yazardım...» demiş olduğunu bir dersinde anlatmıştı.

1967 de, Edirne Garnizon Baştabibi iken, henüz pratisyen Yzb. doktordum. Süheyl Bey'in Kervan Oteli'ne indiğini haber aldım. Hemen o akşam **Diş Tbp. Ütğm. Mehmet Bulut** ile ziyaretine gittik. Allah rahmet eylesin, merhum bize tam bir saatini hasretti. Beş dakikasını boş geçirmeyen insan elinde bir defter, defterin bazı sahifelerinde **Edirne Beylerbeyi Kabristanı'n**dan mezar taşı motiflerinden seçilmiş eskizler, birkaç tâne de üzerlerinde eski yazı ile cümleler bulunan fotoğraflar vardı. Bu fotoğraflardan birindeki eski yazıyı okuyunca, hocam bana yanında asistanlık teklif etmişti... Gençlik bu ya, hizmet-i mecbûriyemi ileri sürdüm. Bunun mühim olmadığını ileri sürdülerse de, her şey nasip işi vesselâm...

İşte Kendi Gökubbemiz'den kayıp giden bir yıldız, bir san'atkâr, bir hezarfen, bir İstanbul efendisi, şimdi nesli benzeri tükenmiş insanlardan.. Son devirde yâhud devirlerde ölen hüsn ü hatt, tezhib, minyatür san'atlerimizi Hz. İsa nefesi misüllü diriltten, onlara can verenlerden bir fânî.. **Sana çiçekler değil, fâtiâlar, fâtiâlar göndereceğiz...** Sen, lâmekân ummana damlayıp ebedileşen billûr su damlaları misâlisin aziz hocam...

KALABALIK VE ŞAHSİYET

Prof. Dr. Mehmet KAPLAN

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, istikbâline büyük ehemmiyet verdiği Türkiye için, okul müessesesini, yâni çocukların ve gençlerin eğitimini en dikkat edilmesi gereken hususlardan biri olarak gören bir **HOCA** idi. Yalnız hocamıza göre eğitimde bâzı temel prensipler olmalıydı. Öğrencileri aynı kalıptan çıkmış görüp onlara bir yığın halinde hitap etmeyi programlayan eğitim sisteminin değil, her bir öğrenciyi kendi başına bir değer olarak ele alıp, onun zihni bilgileri ile berâber, gönlünün, şahsiyetinin zenginleşmesini, kabiliyetlerinin keşfedilerek inkişaf ettirilmesini gâye edinen bir eğitim sisteminin lüzûmuna inanmıştı. Yunus Emre'nin çok sevdiği ve sık sık tekrar ettiği:

Benim bir karıncaya ulu nazarım vardır

mısrâında gösterilen hârikulâde hedef gibi, ulu bir nazarla bakıldığı takdirde, her insan kendisi için, milleti için ve beşeriyet için müsbet hâle getirilebilirdi. Hele bu insanlar, maddi ve mânevî gelişme çağlarında, henüz ruhlarının kabuklaşmadığı, «**Millî Eğitim**» nasıl şekil verecekse öyle kalacakları bir yaşta iseler... İşte, hayatının her gününde öğrencileriyle hemhâl olarak, 45 yıllık hocalık mesleğini «bir yaşama şekli» hâline getiren Prof. Dr. Mehmet Kaplan, **Kubbealtı Akademi Mecmûası** için yazdığı son yazılarından birinde bu husus üzerinde durmuştu.

Kubbealtı Akademi Mecmûası da, bütün Türklük âlemi gibi bu büyük kayıptan derin üzüntü duymuştur. Onu yâd etmenin en iyi yolunun fikirlerini yaymak olduğu düşüncesiyle bu makâleyi neşretmektedir. Rûhu şâd olsun!..

Yard. Doç. Dr. Semâ Uğurcan

En verimli yatırım, **Milli Eğitim**'e yapılan yatırımdır. Türkiye, bu hakikati anlamadıkça kalkınamaz. Zira dünyâda kültür, medeniyet, san'at, teknik sâhasında ne yapılmışsa insan tarafından, kâbiliyetli, iyi yetişmiş insan tarafından yapılmıştır. Kâbiliyetleri seçen, yerli yerine yerleştiren ve geliştiren de okullar ve öğretmendir. Okul ve öğretmen ne kadar iyi olursa, öğrenciler de o kadar iyi yetişir. İleri ülkeler bu gerçekleri bildikleri ve uyguladıkları için ileri gitmişlerdir. Türkiye'nin geri kalmasının başlıca sebebi, iki kere iki dört eder kadar açık olan bu gerçeklere sırt çevirmesidir.

Başta, **kâbiliyet** meselesini ele alalım. Tanrı her insana ayrı bir beden yapısı verdiği gibi, ayrı bir kâbiliyet de vermiştir. Terbiye edildiği takdirde her kâbiliyet geliştirilebilir, kendi sâhasında verimli ve faydalı olur. Mûsîkî, resim, matematik, spor gibi sâhalarda, kâbiliyetlerin varlığını herkes kabul eder. Bu sâhalarda kâbiliyetleri yoksa, kimse, terbiye ile mûsîkişinas, ressam, matematikçi veyâ atlet olamaz. Fakat kâbiliyet de kendi kendisine gelişmez. Kâbiliyetler ancak **incelenerek, denenerek** keşfedilir ve belli usûllere göre terbiye edilerek geliştirilir. Kâbiliyetlerin keşfi, terbiyesi ve geliştirilmesi ise, bu sâhalarda yetiştirilmiş elemanlarla olur.

Terbiye edilen bir mûsîkî kâbiliyeti, hem o kâbiliyete sâhip olana, hem de onun âile ve milletine şanlar ve şerefler kazandırır. Resim, matematik ve spor kâbiliyetleri de öyle.

Türk maarif sisteminde kâbiliyetlere önem ve değer verilmez. Bütün öğrenciler genel bir eğitime tâbi tutulur. Bu genel eğitimde kâbiliyetler gûme gider. Kâbiliyetsizler ise zorlanır. Bütün öğrencilerin bilmeleri gereken ortak konular olduğunu kabul ediyorum. Kâbiliyetlerin böyle bir ortak terbiye sistemi içinde kendisini belli edebileceğine de kâniim. Fakat, kâbiliyetleri açık ve seçik olarak belli olan çocuklara ve gençlere kâbiliyetlerini geliştiren özel dersler verilmesini de zarûri görüyorum.

Türkiye'de nüfus artışı ve kalabalıklar dolayısıyla, ne ortak terbiyeye, ne de kâbiliyetlerin geliştirilmesine gereken önem veriliyor. Kalabalık sınıflarda öğrencilerin kâbiliyetlerinin belirlenmesine ve geliştirilmesine imkân yoktur. Zira kalabalık sınıflarda öğretmen ile öğrenci arasında diyalog kurulamaz. Diyalog olmayınca da öğrenci kendisini tanıtamadığı gibi, öğretmen de öğrencisini şahsî olarak tanıyamaz. 44 yıllık hocayım. Eski

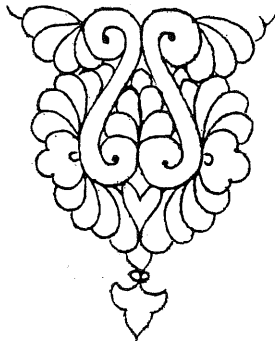
yıllarda benden tez alan bütün öğrencilerimi yakından tanıma imkânını bulduğum için onların her birini kendi kabiliyetlerine göre yetiştirme imkânını buldum. Onları yakından tanıma, konuşma ve geliştirme bana zevk verdi. Fakat sınıflar kalabalıklaştıkça öğrencilerimin gözlerini, hattâ çehrelerini ve şahsiyetlerini kaybettim ve onlar karşımda bir yığın, bir kalabalık hâline geldiler. Bu, bende bir felâket hissi uyandırdı. Bundan dolayı, öğrencilerimi çok sevdiğim halde, emekli olunca büyük bir ferahlık duydum. Zirâ şahsiyet kaybolunca insan kaybolur, yığın veyâ kalabalıklar içinde insan şahsiyetini kaybeder.

Sınıfta gerçek bir diyalog olmazsa, öğretmen sâdece nutuk verir. Nutuk vermek için ise öğretmenin sınıfa girmesine gerek yoktur. Radyo ve televizyon ile milyonlara hitap edilebilir. Fakat böyle bir sistemde milyonlar sâdece pasif seyirci kalır. Halbuki kabiliyetlerin gelişmesi için aktif olmak lâzımdır. Öğrenci, hocası ile doğrudan temâsa geçerse aktif olur. Diyalog, iki tarafın varlığını şart koşar. Diyalektik de aynı kökten gelir! Ben öğrencimin kabiliyetini, doğrusunu, yanlışını göremez ve gösteremezsem, ona nasıl yardımcı olabilirim?

Bugün Üniversitelerde teze gereken önem verilmiyor. Öğrenciler, sık vizelerle ezberciliğe zorlanıyor. Vizelerin aleyhinde değilim. Fakat vize, sâdece bilinenlerin tekrarı demektir. Öğrenci şahsi kabiliyetini ancak belli bir konuda araştırma yaparak gösterir ve geliştirir. Bir öğretim üyesi, on, âzamî on beş öğrenciden fazla öğrenci ile doğrudan meşgul olamaz. Buna karşılık bugün sınıflarda 100, 200, 300 öğrenci vardır. Bu kalabalığa, hattâ daha fazlasına ders verilebilir, fakat diyalog kurulamaz. Diyalog ve diyalektik, terbiyenin temel şartıdır. Kalabalığa verilen bilgi, Amerikan usûlü testlerle kontrol ediliyor. Test, bilgileri atomlaştırma esâsına dayanır. Halbuki zekâ, birleştirme ile gelişir. Öğrencinin zekâ, kabiliyet ve bilgisi, en iyi, kompozisyon vâsıtasıyla kontrol edilebilir. Fakat kalabalık sınıflarda buna imkân yoktur. Kalabalık sınıflarda vize kâğıtlarını okumak, öğretim üyeleri için bıkıtırıcı bir iştir. Bundan bütün öğretim üyeleri «illallah» demişlerdir. Hiçbir şahsi kabiliyet parıltısının görülmediği, teste dayalı binlerce vize kâğıdı okumak azaptan başka nedir? Test, mekanik bir sistemdir. Bunu makineler çok daha iyi yapar. Teste dayalı imtihan kâğıtlarını makinelere vermek sûretiyle, öğretmenleri bu ezâdan kurtarmak

mümkündür. Fakat basmakalıp bilgi testleri ile şahsiyet gelişir mi?

Nüfus arttıkça okulların, sınıfların ve sınıf mevcûdunun sayısı artıyor. Kaliteli öğretmen sayısı, buna göre artmadığı için, bilgi seviyesi gittikçe düşüyor. Böylece Türk maarifi, kâbiliyet ve şahsiyetleri gelişmemiş ve geliştirilmemiş bir yığın yetiştiriyor. Böyle kalabalık ve yığınlarla bir devlet yıkılabilir ama **geliştirilemez**. 12 Eylül öncesinde bunu açıkça gördük. Anarşi, sloganlara göre hareket eden, kafası gelişmemiş ve geliştirilmemiş, ne yaptıklarını bilmeyen robot-gençler tarafından yaratılmıştır. Hapse atılan gençlere, eğer kâbiliyetlerine göre terbiye verilebilseydi, bugün Türkiye, kendilerine, âilelerine ve memleketlerine faydalı binlerce gençle dolardı. **Milletleri, kalabalıklar değil, her biri ayrı sâhada yetişen kâbiliyetli insanlar ileriye götürür**. Okul açmak ve okulları öğrenci ile doldurmak maharet değildir. Maharet, okula gelen öğrencileri, kendilerine, âilelerine ve memleketlerine faydalı insanlar olarak yetiştirmektir. 12 Eylül öncesi Türk maarifi iyi bir imtihan vermemiştir. Bunun sebepleri üzerinde düşünelim ve ona göre tedbir alalım. Yoksa sistem aynı kalırsa, er-geç aynı neticeyi doğurur.

VAKIF VE MİLLÎ EĞİTİM

Kemâl Yurdakul AREN

Niçin okuyoruz, niçin okutuyoruz?..

Yeni bir ders yılına başlamak üzere olduğumuz şu sıralarda, böyle bir soruyu sormanın tam sırasıdır. Cevâbını herkes kendi düşüncesine göre araya dursun, biz, meşhur fıkradaki Mehmetçiğin mantığında en veciz ifâdeyi buluyoruz : Hani,

«Gece dersinde kumandan sorar :

— Elektrik nedir Mehmet?

— Ne idüğü bilinmez, ettiğinden bellidir komutanım!..» der ya... Demek ettiğinden belli oluyor... Öyleyse biz de neticeye bakalım :

Günümüzde okuyunca ne oluyor?

Ne olacak, diplomayı alan devlet kapısına koşuyor, memur olmak için sıraya giriyor.

Peki... böyle mi olmalı?..

Asırlar ötesinden bir dostumuzun sıcacık sesini duyar gibi olurum :

**İlim, ilim bilmektir. İlim, kendin bilmektir;
Sen kendini bilmezsin, Bu nice okumaktır?**

Yûnus'a göre okumak, insana kendini bildirmeliymiş...
Yâni memurluk için değil...

*
* *

Hakikat bu ki, günümüzün maârif sistemi, kâbiliyetli ile kâbiliyetsizi, ayırım yapmadan, bir süre sınıflara kapatıp, sı-

rabentliğe mahkûm ettikten sonra ilk - orta - lise hattâ üniversiteden mezun ediyor. Bu,

belli bir formasyon kazanmamış,
teşebbüs kabiliyetinden mahrum,
ama diplomalı...

kalabalıklar, neticede, kendilerine tek sığınak olarak, onları bu vasfa lâyık gören devlet kapısına dayanyorlar.

Elektrik izole edilirse kullanılabilir...

Muhakkak ki bir memlekette sînâî, ticârî, iktisâdî ve teknik hamleler övünülecek gelişmelerdir. Ama asıl iftihar vesilesi İNSAN YETİŞTİRMEK olmalı değil midir?.. Zirâ insanı kalcındırmadan, onu, kafasını ve rûhunu besleyip, kontrollü, düzenli ve şuurlu bir seviyeye getirmeden girişilecek her hareket neticesiz kalmaya mahkûmdur.

Nasıl ki, bugün her türlü işimizde kullandığımız elektrik kuvveti bir izolasyona tâbi tutulduğu müddetçe insanoğluna ne baha biçilmez faydalar sağlar!.. Ammâ... bir de başıboş kalırsa... etrafına nasıl dehşet saçar, nasıl yakar - yıkar, taş taş üstünde kalmamacasına herşeyi hâk ile yeksân eder...

İnsanı da izole etmeli. Bunun da tek yolu onu, kendi kendinden haberli kılmaktır. Madde ve mânâsının dost ve düşman taraflarını kendisine göstermek, dostla nasıl biliş tutulur, düşmandan nasıl sakınılır, bunları öğretmek ve benlik denilen asıl düşmanı tanıtmak, onu izole etmenin tek yoludur.

*
**

Zaman zaman Türkiye'nin geri kalmışlığından söz edilir. Doğrudur...

Zirâ bir milletin hakiki ileriliği, hâdiseler tarafından sürüklenmeyip, onlar üzerinde hâkimiyet kurabilmesiyle belli olur. Bu da ancak, İLİMLE, yorulmak bilmez ÇALIŞMA ile sağlanır.

Acıdır ki, bir buçuk asra yakın bir süredir, hâdisat rüzgârlarının etkisiyle bir o yana, bir bu yana sürüklenip duran devletimizi, bağrından çıkan münevver evlâtları, okumuş - yazmış takımı, hâriçten gelen tazyiklere karşı koruyamamış; kapısını kurcalayan her yabancı değere, «İn misin, cin misin?..» diye

sormak basiretini gösteremedi giriş izni vermiş, iliğine - kemiğine kadar işleyip, onu ele geçirmesine seyirci kalmıştır.

Halbuki bu vazife onlara âitti. Münevverlere. Okumuş - yazmış takımına...

Elbette Türkiye'nin geri kalış sebebi halkın cehâleti değil, kaptan köşkünde bulunan münevverlerinin sayı ve evsâfının yetersizliğidir...

Peki, çâre?

Çâre, ölçü ve sistemde...

Ölçüyü doğru tâyin emek, sistemi iyi kurmak şarttır.

Ölçü... üstün vasıflı insan yetiştirmek olmalıdır.

Üstün vasıflı insan...

Kendini iyi bilen, milletine yabancılaşmamış, başka milletleri, başka âlemleri iyi tanıyan insandır. Yâni, pergel gibi, bir ayağı kendinde sabit, diğer ayağı ile âlemleri dolaşacak...

Peki, bu insanı nasıl yetiştireceğiz?..

Topyekûn eğitimle...

★
★ ★

Topyekûn eğitim :

MEKTEP - CÂMÎ - KİŞLA üçlüsüdür.

Bir başka ifâdeyle: TÜRK'ÜN ÜÇ ORDUSU'dur... Bunları koordine bir maârif sistemi içinde yetiştirmemiz gerekmektedir.

Ne ki, maârif pahalı bir sanâyidir. Bu işin finansmanını devletin umûmî bütçesinden sağlamaya çalışmak, onun kanını emer, bitirir. Nitekim bugün durum budur...

Milletimiz bu gerçeği 900 sene öncesinde keşfettiği için, bütün eğitim ve öğretim işlerini halka, onun hamiyet duygusunun müşahhas timsâli olan vakıflara emânet etmiştir. Sıbyan mektepleri de dâhil olmak üzere her türlü öğretim müessesesi medreseler, vakıf yoluyla kurulur ve yaşatılırdı.

Bu gelenek 900 sene devam etti, ancak «Tevhid-i Tedrisat» kânûnu ile mektepler Maârif Nezâreti'ne, bir başka kânunla da vakıf emlâk, devlete geçti.

Altmış seneyi aşan bu tatbikatta, mütevellisinin elinden alınan vakıf emlâkin iyi değerlendirilemediği; mekteplerin ise,

muazzam harcamalara rağmen bir türlü özlenen çağdaş eğitim ve öğretimi veremediği görülmektedir.

1980 den sonra vakıfların tekrar ihyâsı düşünüldü. Karar temelde isâbetlidir. Ancak, bize göre, **vakıfları kendi aslî sistemleri içinde canlandırmak** çok daha yararlı olurdu. Şöyle ki : «Bağışı yap, teşekkür plâketini buyur, tamam...» Yâhut, «Bî-nâyı yap, bakanlığa devret. Kapısındaki mermere adınızı biz yazdırırız, siz artık karışmayın!..» tavrı pek sıcak değil...

Halbuki, dün bizde, bugün Avrupa'da, İngiltere ve Amerika'daki vakıflarda, kurucu ve ahfâdı müesseseye bütünüyle hâkim bulunuyorlar :

Hocasını kendi seçiyor,

Maaşını ve sâir ücretini kendi tâyin ediyor,

talebesini kendi koyduğu kıstaslara göre alıyor, hattâ

Öğretim metodu dahi müesseseye has...

Böylece **gelenek** teşekkül ediyor. Memleket sathında, o müessese, o gelenekleri ile şöhret oluyor.

Vakıfları bu vechile teşvik etmek daha özendirici olacaktır.

Halkımızın hayır-hasenât damarları hâlâ canlıdır. Yeter ki o musluktan suyu akıtmasını iyi bilelim.

Not : Bu yazı Milli Eğitim Bakanlığı Vakfı'nın Ekim - 1985 te açtığı «Vakıf ve Milli Eğitim» konulu kompozisyon yarışmasında 5.lik mansiyon ödülü almıştır.

VAKIFLAR VE VAKIF ŞÛRÂSI

M. Kâmil DÜRÜST

Ancyclopedia Britannica; VAKF'ı, özel serveti kamu menfaatına tahsis etmek için hukûkî ve içtimâî bir vâsıta olarak kabul etmektedir. Bir başka şekilde; tüzel kişiliğe sâhip olmak üzere bir malın belirli bir maksada tahsisi, veyâ : Menfaatından yararlanılmak üzere bir mülkü, Tanrı'nın mülkü sayma... şeklinde de târif edebiliriz.

Vakıf esprisi, muhakkak ki; ilk insanın yardım fikriyle beraber teşekkül etmiştir. Sonraları ise, târihi vetiresi içerisinde teknik ve tatbikat yönünden gelişmiş; içtimâî hayâtın, sosyal yardım ve dayanışmanın en eski ve hukûkî şekillerinden birisi olarak günümüze kadar gelmiştir.

Eski Mısır, Mezopotamya, Hint, Yunan, Roma, Ortaçağ Batı ve İslâm medeniyetlerinde bu müessesenin varlığı bilinmektedir. Ancak; vakıflar, İslâm dünyâsı dışında, genellikle (bir iki kurum) kütüphâne veyâ hayır müesseselerini maddeten destekleme şeklinde tatbik olunmuştur. İslâmiyetin doğuşundan sonra ise büyük bir gelişme göstermiştir.

İmâm-ı Hanefî'nin talebesi Ebû Yusuf, (VIII. yy.) İslâmî vakfın hukûkî esaslarını tesbit etmiş, vakfedilen şeyin şartlarını belirliyerek gayr-i menkullerden başka, menkul malların da vakfına izin vermiştir.

İslâm dünyâsında asırlar boyunca pek çok vakıf kurulmuştur; özellikle eğitim ve öğretim en yaygın bir şekilde önde geliyordu. Meselâ tahsil ve araştırma yapmak isteyen bir kişi,

Endülüs'ten Endonezya'ya, Çin'den Afrika ortalarına kadar yayılmış olan İslâm vakıflarından yararlanarak bir kuruş harcamadan dolaşır; istediği tahsil ve araştırmayı parasız yapardı.

Biz Türklerin, henüz müslüman olmadan önce siyâsî ve idârî teşkilâtlarından başka, aralarındaki yardımlaşmayı da sağlıyan, töre mücibince kurulmuş müesseseleri vardı. Ancak İslâmiyetin getirdiği bir takım ulvî ve insânî değerler, Türklerdeki bu yardımlaşma geleneğini daha da arttırıyordu.

İslâmiyeti kabul eden Türkler, daha Anadolu'ya gelmeden önce, çok çeşitli sâhalarda vakıflar kurmuşlardı. Bunun, bilhassa eğitim ve sağlıkla ilgili olanlarını, ilk müslüman - Türk devletlerinde görmekteyiz.

1071 târihinden itibaren Anadolu'nun kapıları Türklere açıldıktan sonra, önce bir cihat ve fetih dönemi yaşanmış, fetih tamamlandıktan sonra da imar ve müesseseleşme dönemi başlamıştı. Anadolu'nun münbit toprakları üzerinde tarım ve ticâretle uğraşarak kazançlarını arttıran Türkler, zengin vakıflar kurma imkânını da bulmuşlardı.

Her ne kadar, Selçuklu dönemi vakıfları hakkında tam bir değerlendirme yapılamıyorsa da; Selçuklu vakıfları, gayelerinin çeşitliliği ve dinî maksadların dışındaki sosyal tesislerinin fazlalığı ile dikkati çekmektedir. Fakat Türk vakıflarının altın çağı, Osmanlı devletinin yirminci asır başına kadar yaşadığı devirdir.

Devletin ve kamu kuruluşlarının, bugün üzerlerine aldıkları kamu hizmetlerinden bir çoğu, o zamanlar vakıflar tarafından yapılıyordu. Şöyle ki : Osmanlı devletinin, Tanzimat'tan evvelki safhalarında, komün idâreleri ve komün işleri, devletin asıl teşkilat ve faâliyetlerinin dışında kalıyordu. Bayındırlık ve ziraat işleri gibi hizmetler de devletin faâliyetleri sâhasına girmemişti. Devlet bayındırlık eseri yaptırmak, vatandaşı okutmak, onun ibâdet edeceği binâlar inşa etmek gibi benzeri şeylerle vazifeli değildi. Umûmî menfaatlara hâdim bu hizmetler vakıflarla temin edilmekte idi.

Başta pâdişahlar ve saltanat hânedânı olmak üzere, yüksek mevkilerde ve büyük vazîfelerde bulunanlar ile her sınıf halktan, hâli vakti yerinde olan hayırsever kişiler, maddî varlıklarına ve şahsiyetlerine yaraşır vakıflar kurmuşlardır. Bunlar : Medreseler ve kütüphâneler gibi ilim ve tahsil müessesese-

leri; hastahâneler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar gibi sağlık ve içtimâî yardım müesseseleri; su tesisâtı ve çeşmeler, sebiller, köprüler ve yollar gibi bayındırlık eserleri; câmi, tekke, mes-cid gibi dinî yapılar idi. Osmanlılar bunların mimârî üslûplarına, güzellik ve estetiğine kıymet vermek sûretiyle güzel sanat-lara da hizmet etmişlerdi.

Vakıfların çeşitliliği konusunda ayrıntılara girdikçe, bu müessesenin nasıl halka indiğini, halkın hayâtında ve saâdetin-de müessir olduğunu; hattâ, insanları aşarak hayvanların ve tabiatın korunmasına dahî yer verildiğini görürüz. Bu cümle-den olarak şunları söyleyebiliriz : Spor teşkilâtı ve spor alan-ları yapılması; imâretler kurulması; mezarlıklar ve çamaşırlık-lar, dârülaceze ve dârüleytamlar tesisi; öksüz kızlara çeyiz ve-rilmesi; borç ve iflâs sebebi ile hapse girenlerin borçlarının öden-mesi; köy ahâlisinin ihtiyarlarına çamaşır ve elbise verilmesi; yetim, dul ve muhtaçlara yardım edilmesi; okul öğrencilerine elbise, gıdâ, öğretim malzemesi ve gezintiler için gider tahsi-si; yoksul ve kimsesizlerin cenâzelerinin kaldırılması; hayvan-lara gıdâ ve su verilmesi; hasta kuşların iyileştirilmesi v.s...

Görülüyor ki; geliştirilen ve genişleyen bu sistem sâyesin-de kamu hizmetinin tamâmına yakın bir kısmı, devletin büt-çesinden tek kuruluş harcanmadan vakıflar tarafından görülmek-teydi. Devletin asli vazifesi ise : Teb'asının can ve mal emni-yetini sağlamak, ilâ-yı kelimetullahı Allah'ın kullarına ulaş-tırmaktı.

Onbeşinci yüzyılın sonunda şöyle bir durum meydana gel-mişti : Tımarların da vakfa dönüşmesiyle, vakıflar, impara-torluk topraklarının beşte birini kaphıyordu. Bu durum devlet gelirlerinin azalmasına sebep oluyordu. Devlet aleyhindeki bu hâli farkedен Fâtih Sultan Mehmet, bu gidişi mahzurlu görerek vakıf ve mülk olan arâziyi devletleştirdi. Fakat onun 1481 de ölümünden sonra bunlar tekrar önceki durumlarına dönüştü-rüldüler. Hattâ daha da yaygınlaşarak, 18. yy. da vakıf gelirleri devlet bütçesinin dörtte birine ulaştı.

Genişledikçe kontrolü güçleşen, kötü ve menfaat çıkarıcıları tarafından istismar edilen bu müesseselerdeki ihmâl ve sûiis-timalleri önlemek için, ıslâhatçı pâdişahlar gerekli tedbirleri almaya çalıştılar. Sultan II. Mahmud 1826 da Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırdıktan sonra Evkâf-ı Hümâyûn nezâretini kur-

muş, bütün vakıfları merkezi bir teşkilâta bağlamıştı. Bu hâle göre, devlet mekanizması içinde merkezi bir vakıflar idâresi tesis edilmiş oldu. Bu teşkilât imparatorluğun tasfiyesine kadar devam etti.

1920 Nisanında Ankara'da çalışmalarına başlayan **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti**, vakıfların idâresini **Şer'îye ve Evkaf Vekâleti**'ne bıraktı. 1924 de bu vekâlet kaldırılarak, yerine Başbakanlığa bağlı olarak **Vakıflar Genel Müdürlüğü** kuruldu. 1935 yılında kabul edilen 2762 sayılı Vakıflar Kânunu ile eski vakıfların durumu düzenlendi. Bu kânun Medeni Kânunun kabûlünden evvelki vakıfları iki kısma ayırdı:

- 1 — **Mazbut Vakıflar,**
- 2 — **Mülhak Vakıflar.**

Mazbut vakıfların yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, Mülhak vakıfların yönetimi de mütevellilerine bırakıldı.

1972 yılında Genel Müdürlüğün idâresinde 6857 mazbut, 227 mülhak gayri menkul vakıf bulunuyordu.

Yukarıda geçirdiği târihi vetire kısaca özetlenen vakıfların, bugün Türk kültürü içindeki yerinin tahlil edilerek gerektiği ölçüde bilindiğini; gerçek fonksiyonunu icrâ edecek bir yapıya kavuştuğunu iddiâ etmenin mümkün olmadığı düşüncesinden hareket eden Genel Müdürlük, vakıflarla ilgili problemlere çözüm yolları aramak maksadıyla üç yıldır tertiplelediği **Vakıflar Haftası** münâsebetiyle, Atatürk Kültür Dil ve Târih Yüksek Kurumu'nun işbirliğiyle 3-5 Aralık 1985 târihleri arasında Ankara'da bir **Vakıf Şûrası** tertiplemiştir.

Ankara, İstanbul, Konya ve Eskişehir'den elli kadar âzânın katıldığı toplantının açış konuşmasını **Devlet Bakanı Kâzım Oksay** yapmış; düzenlenen vakıf haftalarında maksadın, ecdaddan vakıf yoluyla gelen kültür mirâsını tanıtmak, koruyup yaşatmak sûretiyle vakıf şuurunu canlı tutmak olduğunu, Şûrâ'da sunulacak bildirilerle ileri sürülecek fikirlerin ve tartışmaların, Genel Müdürlük çalışmalarına ışık tutacağını bildirmiştir.

İkinci konuşmayı **Vakıflar Genel Müdürü Leylâ Elbruz Hanımefendi** yapmış, vakfın öneminden, faâliyet ve tatbikat-tan bahsetmekle berâber, çalışmalarını zorlaştıran mevzuâta değinerek, Şûrâ'nın bu konudaki tavsiye ve görüşlerini memnûniyetle karşılayacağını belirtmiştir.

Vakıflar Bankası Genel Müdürü Sâmi Erdem ise, bankasının vakıflarla olan ilişkilerine ve yapılan yardımlara âit aydınlatıcı bilgiler sunmuştur.

Şûrâ'daki tartışma ve tebliğlerde üç ana mevzû üzerinde durulmuştur :

BİRİNCİ TEMA : Vakıfların Türk kültürü ve sosyal hayatı içindeki yerinin daha iyi anlaşılması, tanıtılması ve müessesesinin geliştirilerek yaşatılması için neler yapılabileceğiydi. Oturum, **Prof. Dr. Mehmet Kaplan**'ın başkanlığında açıldı.

Vakıf ile kültürün bir bütün teşkil ettiğini örnekler vererek anlatan ve özlü bir konuşma yapan Kaplan, ilk sözü **Prof. Ercüment Kuran**'a vermiştir. Konuşmacı, Vakıf müessesesinin târihi tekâmülünü anlatmıştır. **Doç. Dr. Süleyman Hayri Bolay** ise vakıfların geçmişteki rolleri yanında gelecekteki fonksiyonlarından da bahsetmiştir.

İKİNCİ TEMA : Modern dünyâda vakıf tatbikâtı nasıldır? Türk vakıflarını müstakil kuruluşlar hâline getirmek için teşkilât ve personel ile ilgili mevzûat konusunda neler yapılabilir? gibi sualler idi. Oturum başkanı olan **Prof. Dr. Rıfki Sâlim Burçak**, konunun önemini belirten bir konuşma yapmıştır. Diğer konuşmacı, **V. G. M. Sosyal Hizmetler Dâire Başkanı Nazif Öztürk** de vakıfların yönetim şekli ve teşkilât yapısı üzerindeki düşüncelerini açıklamıştır. Toplantıda bulunamıyan **Prof. Dr. Sâlih Tuğ**'un yerine bir konuşma yapan **Prof. Dr. Bedri Gürsoy**, dünyâdaki yeni vakıf tatbikatlarından bahsetmiş, biz Türklerde vakıf şuûrunun pek canlı olarak yaşadığını, buna örnek olarak 1950 yılından sonra Türkiye'de yapılan câmilerin çokluğunun, târihimizin hiç bir devrinde görülmediğini bildirmiştir. Konuşmacı, ne yazık ki bu duygunun Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne alâkalı merciler tarafından iyi kanalize edilmediğini, alâkasızlık ve disiplinsizlikten veya beceriksizlikten dolayı kasaba ve şehirlerin, mimârî yönden, san'at tarafı ve estetiği olmiyan acâip hattâ utanılacak uydurma câmi ve mescidlerle dolduğunu vurgulamıştır.

ÜÇÜNCÜ TEMA : Restorasyon ve arşiv konusu idi. Bu, üzerinde en çok konuşulan ve durulan konu oldu. İstenilen; vakıf eserlerin restorasyonu ile vakıflar arşivinin idâri ve ilmi açıdan değerlendirilmesi için gerekli insan gücünün nasıl yetiştir-

rileceğiydi. Oturumu açan başkan Prof. Dr. Bayram Kodaman mevzûu açıklayarak konuşmacılara söz verdi. Doç. Dr. Bahaeddin Yediyıldız konuyla ilgili detaylı bir konuşma yaparak, «Türk Vakıfları Araştırma Enstitüsü» kurulmasının lüzûmu üzerinde durdu. Müesseselerin gerçek dinamizmlerine; ancak, ilmi araştırmalara dayandıkları zaman kavuşabileceklerini ifâde etti. Selçuk Üniversitesi'nden Dr. Yılmaz Önge de restorasyon ve mütehasşıs yetiştirilmesi konusundaki düşüncelerini açıkladılar. Konu, önemi sebebiyle pek çok konuşmacı tarafından ele alındı, ayrıntılı konuşmalar yapıldı, dileklerde bulunuldu ve tartışıldı.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Dâiresi Başkanı İbrâhim Ateş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Dâiresi Başkanlığı, Kültür Şûbe Müdürü Sâdi Bayram, her konuda vakıfça yapılan araştırmaları açıklamak üzere söz aldılar. Ne yazık ki; başkan, zamânın daraldığını, bu yüzden konuşmaların kısa olmasını istedi. Bu ikaz üzerine konuşmacılar, çalışmalarını ancak başlıklar hâlinde bildirmek mecbûriyetinde kaldılar :

- 1 — Eski yazı vakfiyeleri yeni yazıya çevirme çalışmaları,
- 2 — Fihrist tanzim çalışmaları,
- 3 — Karteks tanzim çalışmaları,
- 4 — Mikro film çalışmaları,
- 5 — İlmî araştırmalar.

Kısa da olsa bu konuşmalardan anladığımız, bâzı konuşmacıların arşiv dâiresinin çalışmalarından habersiz olduklarıydı.

Söz arşiv konusuna gelince biz de açıklamalarda bulunmak ve temennilerimizi bildirmek üzere kürsüye çıktık. Konuşmamız özetle şöyleydi : «Türk kültürü mimârî eserlerinin büyük bir kısmı, bugün millî sınırlarımız dışında kalmış, eski Osmanlı devletinin üzerinde kurulmuş ülkelerdedir. Kayıtlara göre ondokuzbinden fazla olan bu eserlerin çoğu vakıf eserlerdir. Her ne kadar bunların büyük kısmı yok edilmiş veya tahrib olmuşsa da, kalanlar yine de millî kültür mirâsımız bakımından büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Bunlar Avrupa'da : Balkan ülkelerinde, Age ve Akdeniz adalarında; Asya'da : Irak, Sûriye, Lübnan, Amman, Arap yarımadası; Afrika'da : Mısır, Libya ve Cezâyir'de Türk mimârî kültürünün hem elçileri ve hem de bek-

çileridir. Kendimizi tanıtmak için kullandığımız propaganda vâsıtaları içinde en uygun olanlar bu eserlerdir.

Teklifim şudur ki; başta bu konuda büyük bir aşk ve gayretle, hiç bir maddi karşılık beklemeden eserler veren rahmetli **Ekrem Hakkı Ayverdi** ve diğer araştırmacıların yayınları ile arşivleri değerlendirilsin, vakıflar arşivinde ayrı bir bölüm olarak yerini alsın. Bu hareket Allah'ın rızasını, halkın duâsını talep eden ecdâdımıza minnet ve şükran borcumuzdur. Bu borç ödenirse, aynı zamanda Türk kültürüne ve gelecek nesillere yaraşır bir örnek olacaktır.»

Daha sonra söz alan **Prof. Dr. Ercüment Kuran** ve **Tekin Arıburun** da aynı konuyu işleyen düşüncelerini açıklamışlar, hâtıralar anlatarak arşiv dâiresinin bu yolda da çalışmasını istemişlerdir.

Şûrâ'da yapılan konuşma, tartışma ve tekliflerden sonra üç komisyon kurulmuştur :

- 1 — **Kültür ve Vakıf İşleri Komisyonu**
Başkan : Prof. Dr. Nihat Nirun
- 2 — **Vakıflar Mevzûatı Komisyonu**
Başkan : Prof. Dr. Hüseyin Hâtemi
- 3 — **Restorasyon ve Arşiv Komisyonu**
Başkan : Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu

Komisyonlar, Şûrâ'nın çalışmalarını değerlendirmişler, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne sunmuşlardır.

Genel Müdür **Leylâ Erbruz Hanımefendi** konuya hakkıyla vâkıf, özlü bir konuşma yaparak, Şûrâ'ya katılanlara teşekkürlerini bildirmiştir.

Alınan kararda, bu Şûrâ'nın üç yılda bir milli, beş yılda bir milletlerarası ölçüde toplanmasının uygun olacağı görüşüne varılmıştır.

TÜRKLERDE DEVLET YAPISININ KÜLTÜREL TEMELLERİ*

Dr. Emin IŞIK

Devlet, yapısı itibâriyle sosyal kurumların en büyüğü ve milli kültürün en canlı şekilde dile geldiği bir teşkilât olarak görünmektedir. Her konuda olduğu gibi, **devlet ve devlete vücut veren zihniyet** konusunda da milli kültürümüzün dayandığı iki temel vardır: Biri târihin derinliklerinden süzülüp gelen ve islâm öncesi hayâtın birçok unsurlarını ve izlerini taşıyan **Türk töresi**, öbürü de mensûbu bulunduğumuz yüce **İslâm dininin** ferdi ve milli hayâtımıza katkılarıdır. Bizce, özellikle devlet gibi ciddi bir konuda, bu iki temel kültür kaynağının birinden birini gözardı etmek mümkün değildir. İslâm'dan önce de büyük ve kudretli devletler kuran Türkler, İslâm'a girmekle bu özelliklerini kaybetmemişler, aksine ondan aldıkları moral güç ve yeni unsurlar ile daha da geliştirmişlerdir.

Bu iki kaynaktan devlet yapımıza yansıyan belli başlı kültür unsurlarının neler olduğunu görmeye çalışalım:

İslâmiyet ve Devlet

İslâmiyetin doğuşu sırasında (Milâdi VII. Asrın ilk yarısı) Arap Yarımadası'nda «devlet» denebilecek bir teşkilât bulunmuyordu. Bir ara Yemen bölgesinde **Kinde Krallığı** hüküm sür-

* Bu makâle, Kubbealtı'nda «Devlet Yapımızın Kültürel Temelleri» adıyla verilen konferansın metnidir (3.1.1986).

müştü. Fakat İslâm'ın doğuşu yıllarında, öteki bölgelerde olduğu gibi, orada da uzun zamandanberi sürüp gelen kabile anarşisi yaşanıyordu. Kıyı bölgeleri ise yarımadaya komşu olan üç büyük devletin nüfuz ve himâyesindeydi: Bunlar kuzeyde Bizans, doğuda İran ve güneydeki Habeşistan'dı.

Habeşistan Krallığı, Yemen bölgesini bütünüyle ele geçirmişti. Bölgenin umûmî vâlisi ve ünlü kumandanı **Ebrehe**, fillerle donattığı güçlü ordusuna güvenerek bütün Arabistan'ı işgal etmek niyetindeydi. Bu maksatla kuzeye doğru ilerledi. Ancak Mekke yakınlarında uğradığı korkunç semâvî fâcia sonucunda perişan olarak geri dönmek zorunda kaldı. (Kur'ân-ı Kerim'deki Fil sûresi'nin konusu bu bozgun olayıdır.)

O târihte Mekke şehri, İlkçağ sitelerine benzer bir yönetim tarzıyla idâre ediliyordu. Bazı önemli hizmetlerin âileler arasında taksimi esâsına dayanan bir şehir meclisi bulunuyordu. Âilelerin, genellikle en yaşlılarının katılmasıyla meydana gelen bu mecliste üyeler eşit söz hakkına sâhip idiler. İçlerinden herhangi birini «emîr» veyâ «melik» ünvânıyla hükümdar seçmiş değillerdi. Peygamber efendimizin mensup olduğu Hâşimi âilesine tevdi edilmiş bulunan «Zemzem» kuyusunun bakım ve işletilmesi işi, yönetim açısından önemli sayılabilecek bir görev de değildi. Hz. Peygamber'in dedesi **Abdumuttalib** ile ondan sonra aynı görevi yürütmüş olan büyük amcası **Ebûtâlib**'in söz konusu mecliste bir lider gibi saygı görmeleri, görevlerinin öneminden değil, yaşlı ve tecrübeli olmalarından ileri geliyordu.

Peygamber efendimiz risâletle ilgili tebliğ görevine başlarken, hiçbir zaman bir siyâsî iktidar peşinde olmadığını çok açık bir dille ortaya koydu. Yeni dini yayma işinden vazgeçmesi için kendisine vâdedilen dünyâ nimetleri arasında Mekke'nin krallığı teklifi de vardı: «Eğer istiyorsa kendisini Mekke'ye kral yapalım, tek bu işten vazgeçsin.» diyorlardı. Ancak o, bu ve benzeri tekliflere şu çok açık ve kesin cevapla karşılık verdi: «Değil Mekke'nin reisliği, bir elime güneşi, öbür elime ayı verseler, yine de bu işten vazgeçemem.» dedi.

Çünkü o bir peygamberdi. Başka türlü hareket etmesi mümkün değildi.

Gerek Kur'ân âyetlerinde, gerek peygamber efendimizin davranışlarında devletle ilgili görevlere ve bir devlet başkanın-

da bulunması gereken özelliklere âit örneklerle bolca rastlandığı halde, başta rejim şekli olmak üzere, devlet yönetimiyle ilgili önemli sayılacak hususların kesin ve belirgin esaslara bağlanmamış olduğu görülmektedir. Acabâ bu durum ileriye dönük bir hikmetin icâbı olarak mı böyle ayarlanmıştır? Müslümanların devlet anlayışlarına esneklik kazandırmak, gelişen ve değişen dünyâ şartlarında ve her devirde onların kendilerine en uygun olan yönetim şeklini seçmelerine açık kapı bırakmak ve devlet varlığına hayâtiyet kazandırmak mı istenmiştir? Yoksa bu husus gerçekten teferruat sayıldığı için mi üzerinde durmaya lüzûm görülmemiştir? Bu konuda akla başka suâller de gelebiliyor: Başta rejim şekli olmak üzere öteki hususların belli esaslara ve kurallara bağlanması hâlinde, insanlar şekil ve prensip münâkaşalarına fazlaca dalar, devletten beklenen asıl görevlerin özüne nüfûz etmekte güçlük çekebilirlerdi. Müslümanlık her konuda olduğu gibi, işin özünü belirlemeyi şekle âit kurallar getirmeye dâimâ tercih etmiştir.

İslâm'da devletin, bir iman ve itikat meselesi olmadığını söylemek yanlış değildir. Din açısından durum böyle görünmekle berâber, müslümanların birlik ve berâberliği açısından devletin varlığına olan ihtiyaç inkâr kabul etmez bir gerçektir. Başlangıçta siyâsi bir iktidar peşinde olmadığını bildiren Hz. Peygamber bile Medîne'ye hicretten kısa bir süre sonra her bakımdan güçlü ve teşkilâtli bir devlete ihtiyaç duymuştur. Çünkü gelişen şartlar, müslümanların devlet hâlinde teşkilâtlanmalarını zarûri kılmıştır. Konuyla ilgili bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber, «Bir imama (devlet başkanı) biy'at etmeden ölen bir müslüman câhiliyet devri ölümleri gibi ölmüş olur.» buyurmıştır. Bu hadis, müslümanların hayatında otorite boşluğunun tehlikelerine ve devletin önemli yerine işâret eder.

Şîa fırkalarının hemen hepsi, imâmet (devlet reisliği) meselesine bir iman ve itikat meselesi gözüyle bakarlar. Onlara göre bu konu, dinin temel meseleleri arasındadır. Ayrıca imamın Peygamber soyundan olması gerekir ve imam, Peygamber'in mânevî otoritesinin de vârisi ve temsilcisidir.

Sünnî mezhepler devlet ve imâmet meselesini bu ölçüde bir temel mesele olarak görmezler. Sünnî âlimler konuya daha çok müslümanların meselesi gözüyle bakarlar. Çünkü din tamam olmuştur ve peygamberlik sona ermiştir. Devlet başkanı

ve hiçbir kul, peygamberin mânevî otoritesine benzer bir otoriteye sâhip değildir.

Ancak sünnilerin bu yaklaşımları, devletin önemini hafife almalarından değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, devletin görevlerine ve özellikle adâlet uygulamalarına yer veren geniş açıklamalar ile doludur : Geçmiş devirlerde yaşamış iyi krallardan ve örnek alınacak yönetim şekillerinden misâller verdiği gibi, kötü idarecilerin yanlış ve zararlı yönetim şekillerinden de söz eder.

Hz. Âdem'den Nuh'a kadar olan devirde Kur'ân, hiçbir hükümdardan, dolayısıyla devlet ve devlet icrâatından söz etmiyor. Kur'ân'da, ilk defâ bir kraldan ve icrâatından bahsedilmesi Hz. İbrâhim vesilesi ile gündeme geliyor. İslâm kaynaklarında isminden «Nemrûd» diye bahsedilen ve muhtemelen meşhur kânun koyucu «Hamurabi»nin kendisi olan bu hükümdar, tebeasının malı ve canı üzerinde mutlak hâkimiyete sâhip görülüyor. Kendisine suç isnad edilenlere müdâfaa hakkının tanındığı mahkemeler bulunması, o devir için oldukça ileri sayılabilecek bir devlet anlayışı intibâını uyandırıyor. Ancak Hz. İbrâhim'e bu hak tanınmamış, ateşe atılıp yakılmak gibi ağır bir cezâyâ çarptırılmak istenmişti.

Kur'ân'daki Yusuf ve kardeşlerinin hikâyesinden öğrendiğimize göre, o devirde (M. Ö. takriben 18. asır) Mısır'da güçlü ve teşkilâtlı bir devlet bulunuyordu. «**Biz hükümdârın ölçeğini kimin yükünde bulduysak, ancak onu tevkif eder, alıkoyarız. Yoksa, Allah korusun, zâlim kişiler oluruz.**» (Yusuf : 79) âyetinden, ileri bir adâlet anlayışının bulunduğu şahit olmaktadır. Hz. Yusuf'un efendisi ise «azîz» ünvanı ile anılan yüksek kade me yöneticilerinden biri olarak tanıtılmaktadır. Muhtemelen başvezir olan bu zâtın, Firavun'un gözünden düşmesi ve mevkiiini kaybetmesi, Hz. Yusuf'u mahkemeye sevketmeden hapse attırması olmasından dolayıdır. Önce yapılmayan bu muhâkeme, daha sonra Hz. Yusuf'un isteği üzerine, görgü tanığı olan komşu kadınların da bilgilerine başvurularak Firavun'un huzûrunda yapılmış ve Yusuf'un suçsuz olduğu ortaya çıkmıştır.

Uyguladığı adâlet ile ülke içinde huzur ve âsâyişi sağlayan, bir yabancı köle olan Hz. Yusuf'a hiç çekinmeden yetki ve görev verebilen, aldığı ekonomik tedbirlerle yedi sene süren uzun bir kıtlık döneminde halkını açlıktan ve sıkıntıdan koru-

yan bu hükümdar, Kur'ân'da, dirâyetli ve tedbîr ehli iyi devlet başkanı özellikleriyle takdim edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in «Neml» sûresinde, güneşe tapan putpe-rest bir kavmin başında bulunan bir kadın hükümdar (Sebâ Melikesi Belkis)'dan söz edilir. Bu kadın hükümdar, bütün önemli işlerde yanında bulunan ve adına «mele'» denen bir heyetle istişâre etmektedir. Örnek vasıflara sâhip bulunan iyi devlet başkanlarından biridir. Kur'ân'da yer alan bir istişâresi de şöyledir :

«Ey üyeler, bana bu işim hakkında görüş bildiriniz. Sizler benim yanımda olmadıkça, ben hiçbir konuda kesin bir karar veremem, dedi. Onlarsa biz güç, kuvvet sâhibi kimseleriz, çetin savaşçılarız. Karar sana âittir. Düşün, taşın, bize ne emre-deceksen onu emret, dediler. O dedi ki; gerçekten de krallar bir ülkeye girecek olurlarsa, o ülkeyi bozguna uğratırlar, şerefli kimseleri alçaltırlar ve hep böyle yaparlar. Ben birtakım hediye-lerle onlara elçiler göndereceğim. Sonra bakacağım bakalım o elçiler nasıl bir haberle dönecekler.» (Neml : 21 - 23). Muteâ-kip âyetlerin bildirdiğine göre, bu Kraliçe Süleyman Peygam-ber'e elçiler gönderir.

Girdikleri ülkenin halkına acımasızca zulüm yapan kral-lardan söz eden Kur'ân, bir de bulunduğu şehrin limanına ge-len sağlam gemilere elkoyan bir hükümdardan, onu takbihle söz eder. (Kehf sûresi : 79).

Gerek Kur'ân-ı Kerim'de, gerek Ahd-i Atik'de yer alan Hz. Mûsâ ile ilgili beyanlara göre; Hz. Mûsâ, hem bir peygamber, hem de bir kumandan gibi hareket etmektedir. Yâni din ve devlet işlerini birlikte yürütmektedir. Bu işleri daha kolay yü-rütebilmek için kardeşi Hârûn'a da peygamberlik verilmesini ve kendisine «vezîr» yapılmasını diler ve dileği Allah tarafın-dan kabul edilir. (Tâ-Hâ : 30). Dikkat edilirse «vezîrlîk» bir dev-let görevinin adıdır.

Hz. Mûsâ'dan sonra İsrâilîoğulları, hükümdarlık vasfı olma-yan bâzı peygamberler tarafından idâre edilirler. Fakat İsrâil-îoğulları, ordu teşkil edip, bir kralın komutasında savaşmak ve düşman işgâlinde olan ülkelerini kurtarıp bir devlet kurmak isterler : «Peygamberlerine gelerek, bize bir hükümdar tâyin et de, biz de onun emrinde Allah yolunda savaşalım, dediler. Ne-bîleri, peki ya üzerinize savaş yazıldığı halde savaşmazsanız (?)

deyince, onlar, Allah yolunda niçin savaşmayalım? Hem yurtlarımızdan çıkarıldık, hem evlâtlarımızdan olduk, dediler. Onlar üzerine savaş yazılınca, bu sefer pek azı müstesnâ, çoğu savaştan yüzçevirdiler. Allah kimlerin zâlim olduğunu bilir. Peygamberleri onlara dedi ki: Allah, sizin üzerinize kral olarak Talût'u seçip göndermiştir. Onlar, nasıl olur, ona geniş mal verilmemişken, o bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir, biz bu işe ondan daha lâyük kimseleriz, dediler. Nebileri, Muhakkak olan şu ki; Allah onu seçip size hükümdar yapmıştır, ona fazlasıyla bilgi ve beden kabiliyeti vermiştir. Allah hükümdarlığı dilediğine verir. Allah'ın hikmeti geniştir, her şeyi bilir, dedi.» (Bakara : 246 - 247).

Bu âyetlerden anlaşılan o ki: Hükümdarda aranan özellikler mal çokluğu ve zenginlik olmadığı gibi, zühd-ü takvâ denilen ibâdet çokluğu da değildir. Onda aranan özellik yönetim ve diplomasi bilgisi ile savaş için gerekli olan beden kabiliyetidir.

İsrâiloğulları'nın hayatında din ve devlet işlerinin ayrılığı, Davut Peygamber zamanına kadar böylece devam eder. Davut Peygamber ile oğlu Süleyman Peygamber'in şahıslarında bu iki otoritenin tekrar birleştiği görülür. Ancak kuşa, kurda, havaya ve cinlere hükmeden bu büyük peygamber ve hükümdarın, Allah'a yaptığı bir duâsında, **buna benzer bir saltanatın kendisinden sonra hiçbir kula verilmemesini ister.** (Sâd : 35). Mufessirlerin bu âyetle ilgili yorumları şöyledir: Hz. Süleyman böylesine ağır bir sorumluluğa başkalarının dayanamayacaklarını düşündüğü ve onlara acıdığı için Allah'dan bunu istemiştir, yoksa Allah'ın nimetini kullarından kıskandığı için değildir.

Kur'an-ı Kerim, iyi ve kötü örnekleriyle hep krallardan misal verir. Kur'an'da yer alan yönetim misallerinde **cumhûriyete benzer** bir idâre şekline rastlanmaz. Bununla beraber Hz. Peygamber'den sonra müslümanların, hiçbir âile tevârüsüne dayanmayan ve tamâmen hür irâde beyânı ile bey'at usûlüne dayanan cumhûriyete benzer bir idâre şeklini benimsemeleri, çok şâyân-ı dikkat bir olaydır.

Peygamber efendimiz, kendisinden sonra müslümanların başına kimin geçmesi gerektiği konusunda bir vasiyette bulunmamış. Böyle bir tavsiyeyi **hür ve sorumlu** kabul ettiği insanların irâdesi üzerine yersiz tasarruflara girişmek şeklinde düşün-

müş olabilir. Yeri geldikçe «Siz dünyâ işlerinizi daha iyi bilirsiniz» şeklinde beyanlarda bulunmuş ve Muaz b. Cebel'i Yemen'e vâli tâyin edip gönderdiği zaman onunla yaptığı muhâverede de görüldüğü üzere, âyet ve hadis bulunmayan bâzı önemli konularda yöneticilerin kendi başlarına karar verebilleme özelliklerinin bulunmasını istemiştir. Bununla beraber «Ümmetim aleyhine benim en çok korktuğum şey, baştan çıkarıcı yöneticilerdir.» (Tirmizi) diyerek bu konudaki endişelerini dile getirmiştir. Ayrıca «İyinin arkasında da, fâsık ve fâcir olanın arkasında da namaz kılınız!» buyurarak, her hâl u kârda iş başında olan yönetici ve kumandanlara itaat etmek gerektiğini de vurgulamıştır. Çünkü şu veyâ bu behâne ile kimsenin kimseye ita'at etmek istemediği anarşi ortamı, İslâmiyetin aslâ tasvip etmeyeceği bir durumdur. Kur'ân-ı Kerim, müslümanların, başlarındaki yönetici ve kumandanlara itaat etmelerini emreder :

«Ey müminler! Allah'a itaat edin, O'nun Resûlü'ne ve sizden olan işbaşındaki kimselere de itaat edin. Eğer herhangi bir şey hakkında ihtilâfa düşerseniz, onu Allah ve Resûlü'ne havâle ediniz. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, böyle yapmanız sizin için daha hayırlı, netice itibâriyle de daha güzeldir.» (Nisâ : 59).

Nisâ sûresinin seksen üçüncü âyeti, iktidârı elinde tutanlardan bahsederken birlik ve beraberlik içinde olmanın faydalarından söz eder. Enfal sûresinin kırk altıncı âyeti ise itâat ve disiplinin güzelliğinden, müslümanların birbirleriyle çekişip di-dişmesinin zararlarından söz eder ve «sonra zayıf düşersiniz, gücünüz ve kuvvetiniz azalır, rüzgârınız kesilir, sabır ve sebat göstermelisiniz.» şeklinde uyarıda bulunur.

Peygamber efendimiz, İslâm'a giren her müslüman kadından ve erkekten, her hususta kendisine itaat edeceklerine dâir bey'at andı alıyordu : «Refah zamânında olduğu gibi, sıkıntı zamanlarında da, sevinçli iken de üzüntülü iken de seni dinleyecek ve sana itaat edeceğiz. Seni kendi canlarımıza bile üstün tutacağız. Emir ve kumanda hangimizde olursa, hiç isyan etmeden ona itaat edeceğiz. Nerede olursak olalım hakkı ve hakikatı beyan edeceğiz. Allah yolunda, kimsenin bizi ayıplamasından korkmayacağız.»

Hız. Mûsâ, İsrâiloğulları'nı Mısır esâretinden kurtarmış ve Tih sahrâsına ulaştırmıştır. Burada geçen uzun bir göçebe hayattan sonra İsrâiloğulları ancak **Davut Peygamber** zamânında gerçek anlamda bir devlet kurabilmişlerdir. **İsâ Peygamber** ise, topu topu üç sene süren peygamberlik hayatında ancak dinin bazı temel esaslarını tebliğe çalışmış, hiçbir zaman devlet kurmaktan söz etmemiştir. Aksine «**Allah'ın hakkını Allah'a, Sezar'ın hakkını Sezar'a veriniz**» diyerek, birbirleriyle olduğu gibi devletle de uyum içinde yaşamalarını öğütlemiştir. Ne gariptir ki, böyle demesine rağmen, Roma yönetimine karşı isyan hazırlamakla itham ve şikâyet edilmiştir.

Peygamber efendimiz Medine'ye hicretten kısa süre sonra **İslâm** devletinin temellerini de atmıştır. Hicret'in ikinci senesinde Medineli Yahudiler ile yaptığı anlaşmayla bu iş fiilen gerçekleşmiştir. Daha sonra Medine çevresinde yaşayan irili ufaklı çeşitli kabilelerle **ikili anlaşmalar** yapmıştır. İlerde Hudeybiye barış andlaşmasıyla Mekkeliler ile de bir anlaşma yapacak ve daha sonra komşu ülke hükümdarlarına tek tek gönderdiği dâvet mektuplarıyla **diplomatik ilişkilere** girecektir.

Burada bir meseleye açıklık getirmek gerekiyor : Bilindiği gibi, **İlk Cuma namazı** hicret esnâsında Medine yakınında **Kuba** denilen yerde kılınmıştır. Oysa devletin temellerini peygamber efendimiz, Bedir harbi öncesinde gerek Medineli Yahudilerle, gerek civardaki kabilelerle yaptığı ikili anlaşmalarla atmıştır. Bu itibarla Cuma namazının **siyâsî bir yönü** olmamak ictizâ eder. İzn-i sultan meselesi, din açısından değil, devlet yönetimi ve âsâyiş açısından bir önem arzetmektedir; o da ülkeyi yönetenlerin bileceği bir iştir. Görülen odur ki; Cuma namazı cemaat ve birlik hâlinde olmanın namazıdır. Bu itibarla müslümanlar, azınlıkta oldukları yerlerde ve gayri müslim ülkelerde de Cuma namazı kılabilirler. Zâten tatbikat da hep böyle olmuştur.

İslâm devletinden beklenen, müslüman halkın yabancı saldırılarından korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması, âsâyiş ve adâlet işlerinin yoluna konması, müslümanların maddi ve mânevî alanlarda, hem ilim ve kültür alanında, hem de ekonomik faaliyetler ve ticâret alanında inkişaf etmelerine yarayacak tedbirlerin alınmasıdır. Başta devlet başkanı olmak üzere, yönetimde görev alanlar, bulundukları mevkiye, sâhip

oldukları imkân ve yetkiye göre bütün bu işlerden hem kullara karşı, hem de Allah'a karşı sorumludurlar. İşte bu büyük sorumluluktan dolayı dinimize göre; bir saat adâletle ülkeyi yönetmek, bin yıl ibâdetten daha faziletli ve değerli kabul edilmiştir.

*
* *

Türklerde Devlet

İslâm öncesi Türklerde devletin Tanrı tarafından ihsan edilen bir nîmet olduğuna samimi şekilde inanılırdı. Eski Türkler, Kâdir-i mutlak bir Allah'ın varlığına inanıyorlardı. Bilge Kağan, «Tanrı, Türk milleti yok olmasın diye beni kağanlığa oturttu.» diyordu. Ona göre, babası İlteriş Kağan'ı da Tanrı, kağan yapmıştı. Türkler törelerini bozdukları için yine aynı Tanrı onları cezâlandırmış ve Çin esâretine mahkûm etmiştir.

Oğuz Han, gücünü ve hâkimiyetini Tanrı'dan aldığına inanıyordu. Uygur Hanları da semâvi bir nurdan meydana geldiklerine inanırlardı. Savaşçılar Çin'e doğru taarruza geçecekleri zaman, bir mâbede gider, zafer için Tanrı'ya duâ ederlerdi. Onlar dünyâya hâkim olmak ve ona nizam vermek için yaratıldıklarına inanırlardı. Hunlar kendilerini Tanrı'nın askerleri sayarlar, Avrupahlılar da Atilla Han'ın Allah'ın kamçısı olduğunu söylerlerdi.

Yine Avrupahlılara göre; bir Türk mütevâzi bir insan, iki Türk bir ordu, üç Türk'se bir devlet demektir.

Moğollar göklerin Tanrı'ya, yeryüzününse Cengiz Han'a âit olduğuna inanıyorlardı. Moğol hükümdarları mektuplarının başına «Mengü Tengri küçündür» (= Ebedi Tanrı'nın gücüyle) ibâresini yazıyorlardı. Hülâgu'nun özellikle müslüman hükümdarlara yazdığı mektupların başında Arapça «Göklerin ve yerin yaratıcısının adı ile» ibâresi bulunuyordu.

Fâtih Sultan Mehmed Han'ın, mektuplarının başında, Uygur geleneğine uygun olarak, «Allah Teâlâ'nın inâyeti ile, Sultan Muhammed Han sözüm...» ibâresi yer alıyordu. Yavuz Sultan Selim Han'ın başlığı, «El-müeyyed min indillâh, Ebû'l-muzaffer...» şeklindeydi. Kânûnî'nin fermanları, «Hak Teâlâ'nın

inâyeti ve Peygamber-i zîşânın mucizâtı berekâtı ile, ben ki, yeryüzü hâkanlarına tac giydiren, sultanlar sultânı Sultan Süleyman Han...» şeklinde ve ismine lâayık bir ihtişamla başlıyordu.

Bilindiği gibi, eski Türklerde devlet, hükümdârın çocukları ve vârisleri arasında taksim olunurdu. Bir süre barış devam etse ve daha sonra bu kardeşler birbirlerine karşı üstünlük savaşına girmekten ve kuvvet kullanarak üstünlük kurma yolunu denemekten kurtulamazlardı. Gerçi bu durum devlet hayatına bir dinamizm getirmiyor değildi. Ancak yine de kurulan devletlerin uzun ömürlü olmalarına yetmiyordu. Bütün Avrupa'ya boyun eğdiren ve her iki Roma İmparatorluğu (Batı Roma ve Bizans)'nu vergiye bağlayan güçlü Batı Hun Devleti bile Atilla'nın ölümünden sonra kısa sürede dağılıp gitmiştir. Türkler, esas itibâriyle müslüman olduktan sonra birbirleriyle didişmekten kurtulup gerçek anlamda kalıcı ve büyük devletler kurabilmişlerdir.

Eski Türklerde devlet, töre gereği şehzâdeler arasında taksim ediliyordu. İslâmî devir Türk hükümdarları, devletin bekâsı ve nizâm-ı âlemin fitne ve fesattan korunması için, icâbında kendi çocuklarının katline bile cevaz vermişlerdi. II. Bâyezid, kardeşi Cem Sultan'a yazdığı mektupta «Arûs-i saltanat taksim kabul etmez.» diyordu. Tanrı'nın hükmüne râzı olmasını ve kaderine boyun eğmesini istiyordu.

Bu durum, devlet anlayışında ve terbiyesinde büyük bir merhaledir. Bu insanlar «Devlet-i ebed müddet» fikrine nasıl sâhip olmuşlardı? Çekirdeğini Orhun Âbideleri'nde bulduğumuz bu fikir, târihin akışı içinde gittikçe gelişerek, Osmanlı Türkleri'nin hayatında nasıl zirveye ulaşmıştı?

Bunun şu sebeplere bağlı olarak geliştiğini düşünebiliriz :

1. İslâm dini «âhiret» inancıyla birlikte ebediyyet inancını da getirmiştir. Ebediyyet fikrine kuvvet ve açıklık kazandırmıştır. Bu itibarla ortaya konan her eserin dünyâ durdukça durması ve kıyâmete kadar yaşaması ölçü alınmıştır.

2. Malazgirt'ten itibaren Batı Türkleri'nin hayatı, sürekli olarak dış düşmanlara karşı mücadele içinde geçmiştir. Asırlarca süren bu mücadeleler, Türklerin din ve devlet konusunda şuurlarının bilenmesine ve güçlenmesine sebep olmuştur.

3. Müslümanlık, müslüman grupların, hangi gerekçeyle olursa olsun, birbirlerine karşı savaşmalarını kesin olarak yasaklamış ve bu konuda hiçbir mâzeret kabul etmemiştir. (Hucûrat: 10).

Bütün bunlara rağmen, göçebe Türkmen aşiretlerinin feodal otoritelerini kırıp, merkezi idârenin disiplini altına girmeleri, hiç de kolay olmamış ve uzun zaman almıştır. Karahanlılar ve Selçuklular devri boyunca devam eden bu problem, ancak Yavuz Sultan Selim Han'ın dirâyetli iskân tedbirleri, biraz da sâhip olduğu **hilâfet makâmının** mânevî otoritesi sayesinde hal yoluna girmiştir. Göçebe Türkler'in iskânı meselesi yine de, Tanzîmat'a kadar sürüp gelmiştir. Bu mesele, tıpkı gayri müslim azınlıkların hakları konusunda olduğu gibi, Bâb-ı Âlî üzerinde baskı sebebi yapılmıştır. Hür yaşamaya alışık olan göçebe Türkmenler, hiçbir zaman merkezi devletin fiili otoritesi altına temâmen girmek istememişler, özellikle mahalli idârecilerle sürekli olarak mücâdele etmişlerdir. Köroğlu'nun «**Bizden selâm olsun Bolu Beyi'ne**» şeklindeki ifâdelerini, göçebe Türkmenler'in hissiyâtına tercüman olması bakımından ele almak icâbetmektedir. Ancak pâdişah söz konusu olduğu zaman, ona karşı derin bir saygı duydukları da inkâr edilemez.

Evliyâ Çelebî, Celâli eşkiyâsınca götürüldüğü, eşkiyâ kargâhında, onların abdest alıp namaz kıldıklarını görünce: «Görüyorum ki, siz dindar insanlarsınız, peki pâdişâha karşı isyan etmenin günah olduğunu bilmiyor musunuz?» diyor. Onlar: «Bilmez olur muyuz beyim, biz pâdişâhımıza isyan edersek, mürted olur, dinden çıkarız, helâllerimiz de bizden boş düşer.» diyorlar ve isyanlarının hâşâ pâdişâha karşı olmayıp, mahalli idârecilere karşı olduğunu, çünkü onların halka zulmettiklerini söylüyorlar.

Mısır Vâlisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın, Osmanlı Tahtı'nda bir hânedan değişikliği düşünüp düşünmediğini soran Fransız elçisine verdiği şu cevap çok mânîdardır: «Böyle bir düşüncede olsam, evvelâ oğlum İbrâhim beni vurur. Bizim hesabımız pâdişah ile değil, etrâfındakiler iledir.» diyor.

Savaştan kaçan Yeniçeriler, savaş kaçaklarına pâdişahın bedduâ edeceği yolunda çıkan haberler üzerine tekrar birliklerine katılıyorlardı. Pâdişah duâsının mutlakâ kabul olacağına inanıyorlardı.

İkinci Viyana Muhâsarası'nın bozgunla neticelenmesinden hemen sonra, Başkumandan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, kendi kumandanlarından Arnavut Uzun İbrâhim Paşa'nın katli için ferman getirtir. **İbrâhim Paşa'ya son arzusunun ne olduğu sorulduğu zaman, «Mustafa Paşa beni haksız yere katlettiriyor. Fakat biliyorum, pâdişâhımız onu da idam edecektir. Pâdişâhımızdan dileğim odur ki, Mustafa Paşa kulunu affetsin, ona kıymasın, zirâ o bu devlete lâzımdır.»** diyerek son dileğini dile getirir. Oysa Hürriyet Kahramanı (!) **Mithat Paşa**, Aydın Vâlisi iken, muhâkeme edilmek üzere İstanbul'a çağrılacağını öğrenince, gider İzmir'deki Fransız Konsolosluğu'na sığınır...

Ölüm ânında bile devletini düşünen, zulüm ve ihânet gördüğü bir paşa için pâdişahıtan af dileyen, yanlış da olsa pâdişâhın ferman ve irâdesi karşısında **«boynumuz kıldan incedür»** diyen zihniyet ile kendi devletinin irâde ve adâletine ram olmayıp, yabancı güçlere sığınan zihniyet arasındaki fark bu misâllerde açıkça görülür.

Devletin yüceliğine inanmayanlar, onu yüceltemezler.

Bir arkadaşım, tanıştığı bir Japon mühendise sormuş : **«Siz şahsen aydın ve ileri görüşlü bir insansınız. Kralınızın gerçekten güneşin oğlu olduğuna inanıyor musunuz?»** demiş. Japon mühendis, **«Ben buna inanmasam Japon olamam ve milletimi bölmüş olurum.»** diye karşılık vermiş.

Bir başka arkadaşım **M. Maksudoğlu** da şunu anlatmıştı. İngiltere'de doktora yaptığı sırada tanıştığı bir havacı binbaşıyla aralarında şöyle bir konuşma geçmiş : **«Binbaşı, bana, Kraliçe'yi nasıl bulduğumu sordu. Ben de biraz müziplik, biraz da espiri olsun diye; '— Ben İngiliz vatandaşı değilim, Kraliçeliği beni ilgilendirmiyor, kadın olarak soruyorsanız, hiç de fevkalâde bulduğumu söyleyemem,' dedim. Benim bu sözüm üzerine adam hiç beklenmedik bir şekilde heyecanlandı, 'Ben onun için seve seve ölebilirim,' dedi.»**

Aslında Kraliçe'nin şahsında temsil edilen milli ve mânevi değerler uğruna ölmeyi kastediyordu.

«Uğruna hayâtını fedâ edecek kutsal değerleri olmayan insanın hayâtının da değeri yoktur.»

Yirminci Asrın son çeyreğinde, oturup târih için ahkâm kesmek ve bütün bir geçmişi, günümüzün moda fikirleriyle değerlendirmeye kalkmak, ilim ve akıl dışı bir hareket olmaz mı?

Meselâ; Osmanlı pâdişahlarının seçim yoluyla değil de babadan oğula intikâl eden verâset yoluyla başa geçmeleri tenkit konusu yapılmak isteniyor. O devirlerde hangi ülkede devlet başkanları seçimle başa geçiyorlardı ki? Fransa'da bile Napolyon'dan sonra tekrar krallık idâresine dönülmüş, ancak İkinci Cumhûriyet'ten itibaren, rejim, zar zor rayına sokulabilmiştir. Niçin Rus çarları, Avusturya, Fransa, İngiltere ve İspanya kralları değil de hep Osmanlı sultanları hedef gösterilir hâlâ doğru dürüst anlaşılmış değildir. Yahyâ Kemal'in dediğine göre; «İstenen Abdülhamid'in, Pâdişâhın başı değildir, Türk milletinin, Türk devletinin başıdır.»

Bir milletin rejim değiştirmesi zor bir iş değildir, fakat o rejimi yaşatacak mânevî ve kültürel müesseseler oluşturabilmesi, onunla ilgili bir zihniyet geliştirebilmesi asırlara ihtiyaç gösterir. Biz Türkiye olarak Tanzimat'tan beri, komünizm dışında, yeryüzünde bilinen bütün rejim şekillerini sırasıyla denedik, fakat hâlâ «Anayasa» meselesiyle uğraşıp duruyoruz. Allah korusun, bundan sonra bir müdâhale olursa yine gerekçe olarak bu mesele öne sürülecektir.

Görülüyor ki, önemli olan, seçim veya tâyin değildir, halkın onu benimseyip içine sindirebilmesidir. «**Seni ben seçtim, sen benim reylerim sâyesinde mebus olsun.**» deyip, seçtiği insanların tepesine binmeye kalkan bir zihniyetle demokrasi çarkının sağlıklı işleyeceği düşünülmemeli. Rey vermediği partinin bakanına, saygı göstermek gerektiğine inanmayan, ona ayağa kalkmayan devlet memuru ile de devlet işleri yürütülemez. Anarşi yalnızca sokaktaki başıboşluktan kuvvet almaz. İnançlardaki çözüntüden, sarsılan güvenden, bozulan hiyerarşik disiplinden de kuvvet olarak güçlenir. Pekçok ülkede yüksek yöneticilerin ayyuka çıkan rüşvet skandalları, devleti ayakta tutan gelenekleri, hukuk ve ahlâk kurallarını zaafa uğratmıyor mu? Demokrasiler **Uzun İbrâhim Paşa** gibi sâdik devlet adamları yetiştirebileceğe benzemiyorlar. Oysa **hangi rejim şekli olursa olsun, ancak devleti ayakta tutan zihniyeti güçlendirdiği ölçüde değerlidir.**

Eflâtun'un devleti, kendi temel felsefesine, ideler felsefesine uygun bir ütöpik özellik taşıyordu. Bu hayâl gücü çok geniş olan filozofun ortaya koyduğu devlet modeli, sitenin dar sınırları dışına taşmıyordu. Onun hayâl ettiği devlet, Türklerin

bütün dünyâya nizam verme ideallerinin yanında sönük ve cı-lız bir düşünce şekli olarak kalıyor. Gerek İslâm öncesi Türk töresinde, gerek İslâmî anlayışta Türk devleti, **insanüstü bir ni-zam** olarak görülür. Şiâ'nın, İmam-ı masûm (yanılmaz ve ha-tâ etmez devlet başkanı) görüşüne karşılık, sünni inanış, yanıl-maz prensipler ve kânun ilkesini savunur. Şiâ'nın şahsı kutsal-laştıran bu tutumundan dolayı olsa gerek, Yirminci asırda bile henüz **devlet ve hükûmet** kavramları arasındaki fark belirgin bir hal almış değildir. Oysa sünni Türklerin hayâtında «dev-let», hükûmeti olduğu gibi, devlet başkanının şahsını da aşan yücelikte bir vâkıâdır. Orada duyulan saygı **şahsa** değil, **makâ-madır**.

Bir milletin kendi târih ve kültür eserleriyle yoğurduğu va-tan, nasıl alelâde bir toprak parçası değilse, üç bin yıllık kültür mirâsı üzerine kurulu olan devlet de yalnızca yaşayanları ilgi-lendiren basit bir düzen demek değildir. Onda hâlen yaşayan bizler kadar uğrunda can veren şehit ve gâzi atalarımızın da, bizden sonra gelecek nesillerin de hakkı vardır. «**Kimin hakkı daha fazladır?**» sorusuna da «**yaşaması ve yücelmesi için kimin hizmeti daha fazlaysa onun.**» diye cevap vermek gerekir.

Devletin bir kutsal emânet olduğunu unutur, üçbin yıllık devlet terbiyemizi kaybedersek, milletimizin geleceğini tehlike-ye atmış oluruz. Dünyânın göbek-taşı kabul edilen Türkiye gi-bi bir vatan üzerinde kurulu olan devletimizin ayakta kalabil-mesi, bizim maddî bakımdan olduğu kadar, millî kültür ve mil-li şuur bakımından da güçlü bir millet olmamızı zarûrî kılıyor.

Devlet olmak, devlet **olabilmek** kolay bir mesele değildir. Çevremizde düzinelerle istiklâl kazanmış **ülke** görünüyor. Fakat bütün çaba ve gayretlerine rağmen **devlet olamıyorlar**. Çoğu-nun yönetim tarzı ya âile ve aşiret saltanatı, ya da devlet terö-rüdür. Gerek vatandaşlar, gerek azınlıklar ve yabancılar için, âdil bir nizâmın yerleşmemiş olduğu yerde devlet de yok de-mektir. O nizam size güven verir, huzur sağlarsa, rûhunuzda saygı uyandırır, gönlünüz onun yaşaması için duâyla dolarsa, işte ona «devlet» denir.

GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI*

Prof. Dr. Turan YAZGAN

Eğer fırtınalar koparılacaksa bunun üzerinden koparılmalıdır. Yâni cemiyette örf ve âdetler işlemiyorsa, bunun üzerinde fırtına koparmaya değer. Cemiyette dini inançlar zaafa uğruyorsa bunların gereği olan gelirin yeniden dağıtılması yerine getirilmiyorsa, getirilemiyorsa bunun üzerinde fırtınalar koparılabilir. Ama müstahsil gelirlerinin şu veyâ bu şekilde dağılımı, gerçekten o insanların mutluluk seviyesini, refah seviyesini göstermez.

Hayırlı akşamlar muhterem misâfirlerimiz.

Bu akşam biraz teknik bir mevzû ile karşınızdayım. Fakat bu teknik mevzû, biraz derinliğine inildiği zaman, aslında içtimâî bakımdan da çok büyük fonksiyonları içine alan bir mevzûdür. Dolayısıyla ben kuru bir mevzûu anlatmanın sıkıntısını çekerken, siz de herhalde bana katlanmak zorunda kalacaksınız. Bunu peşinen söylemek zorundayım. Dinleyicilerimizin içinde öğrencilerimiz de var. Onlar zâten bu mevzûu iyi bilirler. Belki benden de iyi öğrenmişlerdir. Çünkü tabii olarak beni aşmaları gerekir.

«Yeniden gelir dağılımı» dediğimiz zaman, aslında bir gelirin, yaratabileceği belirli bir faydanın, belirli bir tatminin matematik olarak katlandırılması, arttırılması ifâde edilmiş olur.

* Bu yazı, 18.12.1984 târihinde Kubbealtı'nda aynı adla verilen konferansın metnidir.

Biliyorsunuz, bir ülkede üretime katılan faktörler belirli bir üretim meydana getirirler. Buna toplam olarak «**Millî Gelir**» diyoruz. Biz üretim faktörlerinin, üretimden aldıkları payı, eğer sâdece kendilerine kullandırma imkânı versek o takdirde bu millî gelir diyelim ki (A) kadar bir fayda, (A) kadar bir tatmin yaratmış olur. Fakat faktör sâhiplerinin elde ettikleri, kendilerine düşen üretim payını (kendilerine düşen geliri), şu veyâ bu şekilde dağıtımâ tâbi tuttuğumuz zaman, bu dağıtım öyle yapılabilir ki (A) kadar teşekkül etmesi beklenen fayda veyâ tatmin (A + B) kadar olabilir. Bu (B)'yi alabildiğine arttırmak da mümkündür. İşte mutlu, huzurlu, tatmin edilmiş mutmain bir cemiyet, bu (B)'nin büyüklüğüne bağlı olarak ifâde edilebilir. Evvelâ işi basitleştirerek şöyle diyelim: Üretime katılan emek, meselâ ben, devlet memuru olarak yaptığım bir vazifenin karşılığı bir maaş almaktayım. Bu, benim, üretimden aldığım paydır. Diyelim ki 150.000.— lira veyâ 200.000.— lira. Brütünü bilmiyorum. Diyelim ki brüt olarak 200.000.— lira. Ben buna fayda veyâ tatmin yaratacak herhangi bir ilâve almadan yalnız kendim kullanırsam bu 200.000.— liranın yaratacağı bir fayda, bir tatmin vardır. Böyle değil de bu 200.000.— liranın devlet, benden meselâ 80.000.— lirasını alırsa, benim elim geçen 120.000.— lira olur. Bu 80.000.— lirayı kaybetmekten dolayı benim aslında (tabii bugünkü şartlarda değil de, aynı paranın daha yüksek bir satın alma gücü olduğunu düşünürsek) fayda ve tatmin açısından pek fazla kaybım olmayabilir. Ama devlet, aldığı 80.000.— TL.'ni âciz, kimsesiz, desteksiz 10 ihtiyâra dağıtırsa o 10 ihtiyârın her birinde yaratılan tatmin, benim kaybettiğim, kaybettiğimi farzettığımız tatminin çok üstündedir. Ve bu 10 ayrı yaşlı insanda teşekkül eden tatmini topladığımız zaman, bundan benim kaybettiğim tatmini düşersek işte bu, demin bahsettiğimiz **(B) kadar ilâve tatmin** karşımıza çıkar. Gelir değişmemiştir. Yine toplam harcama, toplam gelir 200.000.— liradır; fakat birinci hâlde 200.000.— liranın bende yaratacağı tatmin aslında faktör paylarıyla yâni **millî gelirin bölüşümüyle değil de millî gelirin yeniden bölüşümüyle** uğraşırsa o cemiyette faydayı, huzûru sağlamak daha kolaydır; üstelik yaratılan tatmin de daha fazla yükseltilebilir. Söylemek istediğimiz şudur: Gerçekte üretime katılan faktör sâhipleri, evvelâ sâhip oldukları faktörlerin hem hacimleri, büyük-

lükleri itibâriyle, hem de bu faktörlerin müessiriyetleri bakımından kat'iyen eşit değildirler. Bu Allah'ın yarattığı dünyânın başlıca vasıflarından birisidir. Benim emeğim hiç bir kimsenin emeği ile mukâyese edilemez. Belki herkesinkinden daha verimsiz, belki başkalarinkinden çok daha verimlidir; faydalıdır ve yâ iyidir, müessirdir. Standart emek bulmak kâbil değildir. Emekteki kâbiliyet ve müessiriyet farkları gibi, diğer üretim unsuru olan sermayenin dağılımı da kesin olarak âdil değildir. Aslında yeryüzünde kaynakların dağılımı milletler ve bölgeler arasında âdil değildir. Dünyânın yaradılışı icâbı olarak böyle bir dağılım söz konusudur. Bunu değiştirmek herhalde dünyâyı değiştirmek olur ki; düşünmek bile sâdece hayâlciliktir.

Gelirin gayr-ı âdil dediğimiz dağılıma, kaynakların gayr-ı âdil dağılımına karşı biz insanlar müstehlik olarak, gelirlerimizi âdil hâle getirmek sûretiyle bir tasarruf imkânına sâhip olabiliriz. İnsanlar esâsen cemiyet hâline geldikten itibâren, mutlakâ elde ettikleri üretimi kendi aralarında paylaşmaya başlamışlardır. Kezâ, insanlar eğer devlet kurmuşsa; devletin bizim açımızdan bu mânâda bir tek târifi olabilir: «**Geliri yeniden dağıtan güç**». Devlet kimin tarafından temsil edilirse edilsin, devletin şekli ne olursa olsun, ister bir şahsın idâresinde, ister meşrûti Krallık, ister Cumhûriyet, ister Komünist devlet, ister bir başka şekil; ne olursa olsun, isterse aşiret şeklinde bir devlet... Hepsinin tek târifi, tek önemli özelliği: **geliri yeniden dağıtma gücüne sâhip olmasıdır.**

Devletin geliri yeniden dağıtmak için, evvelâ sâdece hukûkî bir takım tasarruflar yapma yetkisini kullanması kâfidir. Yâni devlet, bir kânun çıkardığı zaman, kânûnun mâhiyeti ne olursa olsun, mevzûu ne olursa olsun, mutlakâ geliri yeniden dağıtmış olur. O kânun çıkmadan evvel teşekkül eden gelir dağılımı, o kânun çıktıktan sonra şu veyâ bu şekilde değişir. Bâzı kânunlar buna doğrudan doğruya, bâzıları da dolaylı tesir ederler; ama gelir dağılımına tesir etmeyen bir kânun düşünelemez. Aynı şekilde bir kararnâme, bir yönetmelik de düşünemezsiniz; devletin her kademesindeki hukûkî tasarruflar geliri mutlakâ yeniden dağıtır. Meselâ İş Kânûnu'nda bir değişiklik yapıp, günlük çalışma süresi 8 saatten 7.30 saate indirilirse, bu, ülkedeki gelir dağılımının değiştirilmiş olması demektir. Kezâ devlet ihrâcâta prim verdiği veyâ bir fiyat tesbit ettiği

zaman da gelir dağılımı değişmiş, yâni, gelir yeniden dağıtıma tâbi tutulmuş olur. Devlet para ile ilgili hiç bir muâmele yapmadan, para alıp vermeden, hazine ile ilgili hiç bir giriş çıkış muâmelesine girişmeden, bu kânun, kararnâme, tüzük, yönetmelik gibi hukûkî tasarruflarıyla ülkedeki gelir dağılımını değiştirme gücüne sâhiptir. Bu bakımdan çıkarılan kânunlar ister medenî hukuk sâhasında, ister cezâ hukûku sâhasında, ister amme hukûku sâhasında, ister ticâret hukûku sâhasında ve isterse iş hukûku sâhasında vs. hangi sâhada olursa olsun, mutlakâ ve mutlakâ gelir dağılımına şu veyâ bu şekilde tesir edecekleri için, kânunların, kararnâmelerin, yönetmeliklerin çıkarılmasında asli maksat her neyse, onun yanında bir de sosyal siyâset bakımından incelenmesi ihtiyâcı vardır; çünkü gelir dağılımını değiştirme gücüne sâhiptir. Dolayısıyla kânunlar hiç bir sûret ve şekilde sosyal siyâset tarafı ihmal edilerek çıkarılmaz veyâ çıkarılmamalıdır.

Bunun yanında devlet üretim faâliyetlerine katılıp ürettiğini piyasaya arz etmekle de gelir dağılımını değiştirebilir. Burada devlet, ürettiği mal ve hizmeti cârî piyasa fiyatlarının altında satabilir. Böylece ülkedeki gelir dağılımına tesir eder. Yâni Sümerbank, eğer piyasada fiyatı 15.000.— lira olan elbiseyi 11.000.— liraya satıyorsa, bu elbiseyi alan şahsın cebine, elbise başına 4.000.— lirayı koyuyor demektir. Aynı şekilde, devlet, piyasa mâliyeti fert başına, öğrenci başına 100.000.— lira olan eğitimi, eğer 2.000.— liraya veyâ çok daha sembolik bir karşılıkla yapıyorsa, bu eğitimden yararlanan vatandaşların cebine öğrenci başına 98.000.— lirayı koymuş olur. Bu da o vatandaşların müstehlik gelirini arttıran bir unsurdur. Faktör geliri değişmediği halde, yâni üretimden aldığı pay değişmediği hâlde, müstehlik olarak harcıyabildiği, kendisini tatmin eden geliri artmış olur. Devlet bu şekilde bâzı hizmetleri tamamen parasız da yapabilir. Sağlık, eğitim veyâ başka türlü hizmetler icrâ edebilir. Bunların yanında devlet bir de doğrudan doğruya vatandaşlara aktarma yapabilir. Meselâ Türkiye’de yapıldığı gibi 65 yaşından yukarı veyâ sakat olup hiç bir desteği olmayan insanlara aylık ödeyebilir. Bu, devletin, doğrudan doğruya onların müstehlik gelirini, faktör gelirine dokunmadığı halde, arttıran bir muâmeledir.

Bunun gibi, devlet, almak yoluyla da gelir dağılımını de-

ğiştirebilir. Hattâ tatmini değıştirebilir. Yâni yukarıda söylediklerimizde devletin vermesi veyâ hiç bir şey vermeden sırf hukûkî tasarrufu söz konusuydu. Devlet bir de **alarak** gelir dağılımını değıştirme gücüne sâhiptir (Meselâ vergi ile, primlerle, harçlarla vs.). Bunların benzeri olan devletin alma gücünü kullandığı her türlü devlet geliriyle, gelir dağılımını değıştirmek mümkündür. Devlet eğer aylık kazancı 50.000.— lira olandan 5.000.— lira alırken, 50.000.000.— lira olandan 25.000.000.— lira veyâ 30.000.000.— lira alıyorsa, bu şekilde de tatmin artırılabilir. Birinin tatminini çok az eksiltirken, diğerrinin tatminini hemen hiç eksiltmemiş olur. Çünkü geriye kalan 20.000.000.— u ne yaparsa yapsın onun arzû ettiği her türlü tatmine imkân verecek bir miktar olarak düşünmek mümkündür. Böylece devlet görüldüğü gibi gerçekten vatandaşların elde ettikleri faktör veyâ müstahsil gelirini olduğu gibi bırakmıyor. Bunların bir kısmında azaltıyor, bir kısmında da dolaylı veyâ doğrudan doğruya vermek sûretiyle onların müstehlik gelirini arttırmak yolunu seçiyor. Bunların yapılmadığı bir devlet düşünmek mümkün değildir. Zâten arzettiğim gibi **devletin varoluş sebebi geliri yeniden dağıtmak, belirli bir gelirle daha fazla fayda yaratmaktır.**

Diğerr taraftan cemiyet de geliri yeniden dağıtır. Devlet gibi birden fazla insan biraraya geldiği zaman mutlakâ üretilen, yaratılan gelir bir yeniden dağıtıma tâbi tutulur. Yâni insanlar cemiyet hâline gelmişse, cemiyet hâline gelişin tabii sonucu olarak, gelir yeniden dağıtıma tâbi tutulur. Bunun olmadığı cemiyet düşünülemez. İnsanın ancak tek başına yaşadığı, tek tek, birbiriyle hiç bir temâsı olmadan yaşadığı bir hayâl için söylenebilir ki, bu, Robenson Cruzue gibi tamâmiyle romantik bir şey olur. Mutlakâ insan cemiyet hâlinde yaşıyorsa paylaşmaya da gidecektir. Cemiyet, geliri ya vâsıtalı veyâ vâsıtasız olarak yeniden dağıtıma tâbi tutar. Birinci şekilde, vâsıtalı dağıtımda, bir teşkilât söz konusudur. Meselâ sigorta. Özel sigortalar, geliri yeniden dağıtır. Meselâ ikrâmiyeler, piyango biletleri, spor-toto, gazoz kapakları vs. bunlar da geliri yeniden dağıtır. Burada gelirin yeniden dağıtılmasında, şans ihtimalleri çok düşerse, buna (piyango vs. gibi) biraz meşrû gözle bakmak belki mümkündür. Ama ihtimal arttığı zaman, yâni % 50 ye çıktığı zaman bildiğimiz gibi bunun adı **kumardır**. Geliri ne

kadar yeniden dağıtırsa dağıtsın, cemiyetin gayr-ı meşrû saydığı, hattâ kânunların da, devletin de gayr-ı meşrû saydığı bir yeniden dağıtım vâsıtası ortaya çıkmış olur.

Asıl gelirin yeniden dağılımını cemiyet **vâsıtasız** olarak düzenler. Burada **din** çok önemli bir rol oynar. Meselâ İslâmiyet'in getirdiği **fitre, zekât, sadaka** müesseseleri... Bunlar, aslında gelirin ve varlığın yeniden dağıtımına tâbi tutulmasını sağlarlar. Bu tarzdaki yeniden dağıtımda, esaslar dikkate alındığı takdirde, yukarıdan aşağıya, yâni belirli bir çizginin üstünde varlığı ve geliri olanlardan, belirli bir çizginin altında gelir ve varlığı olanlara veyâ bu gelir ve varlığı sıfıra yaklaştıranlara, hattâ sıfır olanlara doğru bir aktarma, bir yeniden dağıtım, söz konusudur. Burada fitreyi ve zekâtı alanların, belirli bir seviyenin altında gelir ve varlık sâhibi olmaları dolayısıyla duyacakları tatminin son derece yüksek olduğunu kolaylıkla tahmin edebiliriz. İşin başka bir tarafı, verenler de eğer **verirken bir tatmin duyuyorsa, yâni gerçek müslümansa**, o takdirde belirli bir gelirin, belirli bir müstahsil gelirinin, belirli bir müstahsil varlığının, bir kısmını bu işe ayırmaktan dolayı cemiyete çok fazla katlanmış bir tatmin ortaya çıkacaktır.

Dini müesseselerin yanında, geliri yeniden dağıtan ve müeyyidesi dinî değil fakat örfî, yâni, ayıplanma, kınanma gibi bir takım içtimâî müeyyideler olan örf ve âdetler de geliri yeniden dağıtırlar. Meselâ evlenene, çocuğu olana, sünnet olana götürdüğümüz hediyeler... Yâhut bunun gibi örf ve âdetlere bağlı pek çok müessese sayılabilir, ki; bu müesseseleri bu açıdan incelediğimiz zaman, burada, hem gelirin yeniden dağıtımını, (böylece belirli bir gelirden daha fazla tatmin), hem de **dostluk, akrabâlık, arkadaşlık, insanlık** gibi bir takım uygulamaların gelişmesi söz konusu olur. Dinî duygularla birlikte bunları birleştirdiğiniz zaman, işte böylesine, bir cemiyeti birbirine bağlayan gelişmiş ulvî duygular ortaya çıkar ki biz, bunun maddî yönüne bakıp gelirin yeniden dağılımı diyoruz. Aslında gelirin yeniden dağılımını bu mânâda bir **vâsıta**; fakat asıl gâye insanların birbirini seven, birbirine hürmet eden, birbiriyle konuşan, anlaşılan, paylaşan, birbiriyle dertleşen, birbirinin dertlerine ortak olan gerçek bir cemiyet, mutlu bir cemiyet, huzurlu bir cemiyet olmasıdır. Başka bir ifâde ile, demin arzettiğim gibi, geliri yeniden dağıtım dediğimiz teknik, yukarıdaki fonksiyon-

nu gerçekleştirmek için bir vâsıtadan başka bir şey değildir. Gâye : İnsan cemiyetinin gerçekten insanca yaşayan bir cemiyet hâline gelmiş olmasıdır. Çünkü bilindiği gibi; insan dışında bu mânâda düşünceye, irâdeye bağlı bir paylaşmayı hiç bir hayvan topluluğunda görmek kâbil değildir. Gelirin yeniden dağıtılmasını meydana getiren sebeplerin veyâ vâsıtaların, göründüğü gibi asıl önemli kısmını cemiyetin vâsıtaları teşkil ediyor. Yâni din ve örf ve âdetler.

Burada bizim açımızdan şu çok önemli : Bir ülkede gelir dağılımı ile ilgili araştırmalar yapılır ve bu araştırmaların sonucunda faktör paylaşımı ortaya çıkmış olur. Denir ki, ücretliler milli gelirin % 30 unu alıyor. Hâlbuki kendileri nüfus içinde % 40 tır, o halde eksik alıyorlar, gayr-ı âdil paylaşma var... İşte serbest meslek erbâbı, milli gelirin şu kadarını alıyor vs. Ülkemizde böyle araştırmalar yapılmış ve bunlar ilân edilip, etrâfında fırtınalar da koparılmıştır. Fakat müstahsil gelirlerinin paylaşımı veyâ harcama birimlerinin, âilelerin müstahsil gelirleri benim şimdiye kadar verdiğim îzahtan anlaşılacağı gibi hiç de önemli değildir.

Eğer bu önemli olsaydı, benim faktör payımın 200.000.— lira olduğunu ve benim yapabileceğim duyabileceğim tatminin bu 200.000.— liranın yaratacağı tatminden ibâret olduğunu düşünmemiz gerekirdi. Hâlbuki benim milli gelir içinde hissem ayda 200.000.— liranın çok ötesindedir. Evvelâ devletine bağlı bir vatandaş olarak devlete verdiğim vergide hiç gözüm yok, gereklidir, helâl olsun diyorum. Belki vermekten dolayı bu mânâda zaman zaman aksini duysam bile memnun olmak veyâ bu istikâmette kendimi zorlamak ihtiyâcını duyuyorum. Diğer taraftan benim müstehlik gelirim, elime geçen bu 120.000.— liradan da ibâret olmuyor. Ben bu 120.000.— liranın belki bir kısmını eşime dostuma ziyâfette, veyâ otobüs bileti ismarlayarak harcamakla dostluğun, arkadaşlığın veyâ akrabâlığın gerektirdiği bir takım zevklere ayırmak sûretiyle yine eksiltiyorum. Ama eksilirken de tatmin duyuyorum. Bunları 10.000.— er lira olarak düşünsek geriye kaldı 100.000.— lira. Benim duyduğum tatmin 100.000.— liranın duyuracağı tatmin değil... Çünkü ben, meselâ Çeşme'de 3 gün yiyip içip yan gelip yatabilirim. Ama bu 100.000.— liranın içinden değil... Bunu bana faktör karşılığı değil, üretim karşılığı değil; ama dostluk, arkadaşlık veyâ

belirli bir seviyeye ulaşmış olmanın, belirli hizmetler yapmış olmanın karşılığı olarak (daha doğrusu karşılık dememek lâzım); cemiyetin değer hükümlerinin sonucu olarak pek âlâ böyle bir harcama imkânı verebilirler. Cebimden hiç bir şey çıkmadan!.. Bunun bedelini düşünseniz zâten maaşımı geçer. Öbür taraftan herhangi bir akşam arkadaşım gelse, beni alıp, pek gözümüzde büyüttüğümüz Hilton'un çatısına çıkarsa, pekâlâ orada, benim için 30.000.— - 40.000.— lirayı harcamayabilir. Bu da benim tatminim içine girer; ama bu, benim müstahsil gelirlerimde hiç bir zaman gözükmmez. Bunu daha çok uzatabilir, arttırabilirsiniz. Burada söylemek istediğimiz şu : Müstahsil gelirlerinin paylaşımı hiç de önemli değildir. Öyle olsaydı ben 120.000.— liralık tüketim gücü olan bir insan olacaktım. Halbuki gerçek hiç de öyle değildir.

Bir cemiyetin müstehlik gelirleri hakkında bir araştırma yapabiliyorsak, o, cemiyet içindeki harcama birimlerinin müstehlik harcamalarıdır. Eğer bir de bu harcamalardan duyulan tatmini ölçebiliyorsak, buna bağlı bir dağılım hesabı ortaya çıkarabiliyorsak, işte bu, gerçekten cemiyetin mutluluk seviyesini, refah seviyesini göstermeye elverişlidir. Bizim ülkemizin asıl ihtiyâcı olan araştırma, budur. Eğer fırtınalar koparılacaksa bunun üzerinden koparılmalıdır. Yâni cemiyette örf ve âdetler işlemediyse, bunun üzerinde fırtına koparmaya değer. Cemiyette dinî inançlar zaafa uğruyorsa bunların gereği olan gelirin yeniden dağıtılması yerine getirilmiyorsa, getirilemiyorsa bunun üzerinde fırtınalar koparılabilir. Ama müstahsil gelirlerinin şu veyâ bu şekilde dağılımı, gerçekten o insanların mutluluk seviyesini, refah seviyesini göstermez. Benim mâruzâtım bu kadar. Teşekkür ederim.

ELDEN GİDEN TÜRKÇEMİZ

Dr. Orhan F. KÖPRÜLÜ

Tarih Kurumu Asli Üyesi ve Indiana
Üniversitesi eski Assoc. Profesörü

1985 Şubatının son gecesi geç saatlerde telefonum çaldı. Karşımdaki kırk yıllık dostum **Prof. Muharrem Ergin**'di. Ankara'dan alınan bir yazıda, benim de TRT spikerlerine hitâben bir konuşma yapmam istenildiğini bana bildirdi. Kendisine herhangi bir mevzûu seçmekte serbest olup olmadığımı sordum. Meselâ «**TRT'nin Dili**» veyâ «**TRT ve Dil**» konulu bir konuşma olabilir mi? dedim. Hiç tereddütsüz «evet» cevâbını alınca, bundan büyük bir memnûniyet duyarak birkaç gün içinde notlarımı gözden geçirip, tam bir saatlik bir konuşma hazırladım.

5 Mart 1985 günü saat 16.00 dan 17.00 ye kadar on, oniki tâne TRT spikerine, televizyon ile radyolardaki konuşmalarında kullandıkları uydurma kelimeleri, yaptıkları telâffuz yanlışlarını ve Türkçesi mevcut olan bir takım kelimelerin bile, uydurma Türkçe ile dilimizden nasıl atıldığını çeşitli misâllerle açıklamaya çalıştım. Bu sırada Ergin ile berâber, konuşmayı yaptığım odada bulunan radyo müdürü, banda alınan bu konuşmanın Ankara'daki spikerlere de dinletileceğini bana söyledi. Ben de vazifesini yapmış bir insanın gönül rahatlığı içinde İstanbul Radyoevi'nden ayrıldım.

Haftalar haftaları, aylar ayları kovaladı. Aradan bir yıldan fazla bir zaman geçti. Birkaç kelime dışında fark eden bir şey olmadı. Bir vakitler **uydurma kelimelerden** şikâyet ediyorduk. Bugün ise, sâdece uydurma kelimelerden değil, her gün

biraz daha artan telâffuz yanlışlarından büyük bir üzüntü duyduğumuz gibi, dilde öteden beri kullanıla gelmekte olan Türkçe kelimelerin de bir tarafa atıldığını, âdetâ unutturulmaya çalışıldığını görmek benim gibileri büyük bir yeise düşürmektedir.

*
**

Bilindiği üzere, her millet için kültürün en önde gelen unsuru dildir. Bu bakımdan bir milleti, millet yapan hususların başında dil gelir. Her dilin olduğu gibi, Türkçenin de kendine has bir mantığı, âhengi ve bir takım kâideleri vardır. Dünya'daki bütün diller gibi, Türkçe de, başta Arapça ve Farsça olmak üzere, çeşitli dillerden pek çok kelimeyi bünyesine almış, kendi mantığı ve âhengine göre, bünyesinde eritmiştir. Diğer taraftan Türkçe, yapısı itibâriyle, yeni kelimeler türetmeğe ve böylece zenginleşmeğe son derece müsâit bir dildir. Ancak bu yapılırken uydurmacılıktan kaçınmak şarttır. Akıllı eren ermeyen, bilen bilmeyen, Türkçe hakkında en basit bilgisi olmayan kimseler kelime uydurmağa kalkarsa ortada lisan diye bir şey kalmaz. Meselâ **bileşim**, **bileşik**, **bileşme** yanlış; buna karşılık **birleşim**, **birleşik**, **birleşme** doğrudur. Zirâ bu kelimelerin türediği fiil **birleşmek** olup, buna mukâbil **bileşmek** diye bir fiil Türkçede yoktur. Bunun gibi **belirmek** fiilinden yapılan **belirgin** kelimesi doğru, bâzılarının dilimize sokmağa çalıştıkları **belgin** kelimesi yanlıştır. Türkçe'de en azından yarım asırdan beri kullanılmakta olan **görünüş** kelimesi yerine, aynı şeyi ifâde edemeyecek **görüntü** getirilmeye çalışılmaktadır. Yıllardır Türkçenin müdâfaasını yapan Tercüman Gazetesi (8 Şubat 1986, sayfa 9)'nde bile **arayış** kelimesi yerine **arantı** kelimesi kullanılmıştır. **Gittikçe** veya **gitgide** hemen hemen ortadan kalkmış, her ikisinin birden yerini **giderek** almıştır. Düpedüz Türkçe olan **yaşayış** bir yana bırakılmış, tamâmen uydurma ve yersiz olan iki kelime **yaşam** ve **yaşantı** ortaya atılmıştır. Dilimiz ile yakından ilgisi olan bir profesör arkadaşımın her vesile ile tekrar ettiği gibi, **yaşantı** olsa olsa, **yaşayış**'ından memnun olmayan kimselerin kullanabileceği bir kelime olabilir (**özenti** gibi).

Bugün, Türkçe hakkında en basit bir bilgiye ve tabiatıyla sevgiye sâhip olmayan kimseler, **sayısal** ve **parasal** kelimelerini piyasaya sürmeğe çalışmaktalar, radyolarımız ve televizyon

da onlara âlet olmaktadır. Halbuki **sayıca** ve **paraca** kelimeleri çok uzun yıllardır dilimize yerleşmiş bulunmaktadır. Meselâ «Düşmanın **sayısal** üstünlüğü karşısında geri çekildik» özenti bir Türkçe, «Düşmanın **sayıca** üstünlüğü karşısında geri çekildik» cümlesi ise tabii Türkçedir. Son senelerde çok kullanılan uydurma bir kelime de **yapısal**'dır. Halbuki «Türkiye **yapısal** bir değişiklik geçirmektedir» uydurmacası yerine, «Türkiye **yapıca** bir değişiklik geçirmektedir» dersek, bu, su katılmamış bir Türkçe olur. **Kırsal** kelimesi de son yıllarda ortaya atılan bir yakıştırmadır. «**Kırsal** kesimde yaşayanlar» yerine «**Kırlık** kesimde yaşayanlar» denilirse Türkçe bir şey kaybetmez, aksine kazanır.

Son zamanlarda yanlış bir tutum neticesi Türkçeden silinmeğe çalışılan diğer üç kelime de **bakım**, **ileri gelmek** ve **yüzden** (**yüzünden**)'dir. Bugün hemen herkes **bakım** kelimesini bir yana bırakarak yerli yersiz **açı** kelimesini kullanmaktadır. Halbuki pekçok hallerde **bakım** kelimesi kullanılabilir. Meselâ «Bir **bakıma** sen haklı görünüyorsun ama bir çok **bakımlardan** da ben haklıyım» cümlesini bir misâl olarak gösterebiliriz. TRT'nin yerli yersiz en çok kullandığı nev-zuhûr kelimelerden biri de **kaynaklanmak**'tır. Meselâ «Türkiye'nin iktisâdî yönden en büyük sıkıntısı, doların sürekli olarak değer kazanmasından **kaynaklanmaktadır**» cümlesi yerine «Türkiye'nin iktisâdî bakımından en büyük sıkıntısı, doların sürekli olarak değer kazanmasından **ileri gelmektedir.**» cümlesini kullanırsak Türkçeyi zenginleştirebiliriz. Bahis konusu edeceğim üçüncü kelime **yüzden** veya **yüzünden**, son zamanlarda TRT'de çokça kullanılmakta ise de, ne yazık ki bâzı hallerde yanlış olarak geçmektedir. Meselâ Türkçe bilgisi oldukça kıt bir reklâmcı, bir traş kreminin reklâmını yaparken, «Sabah traşının keyfi bütün gün sürer. Bu **yüzden** ben de traş kremini seçtim» demek suretiyle yanlış bir cümle kurmaktadır. Zîrâ **yüzden** veya **yüzünden** kelimesi ancak menfi hallerde kullanılır. Meselâ «Bu **yüzden** başım derde girdi» veya «**Kar yüzünden** yollar kapandı» gibi.

Devlet radyolarında ve televizyonda yapılan telâffuz hataları da o kadar çok ki, bunları günü gününe düzeltebilmek için, her gün beş dakikalık ayrı bir **yanlış-doğru programı** gerekmektedir. Böyle küçük bir yazıda bu yanlışların hepsini ayrı

ayrı saymağa tabiatıyla imkân yoktur. Bu bakımdan burada sâdece son günlerde dikkatimizi çeken bir kısmını belirtmekle iktifâ edeceğiz.

1986 Ocak ayı içinde TV'de yayımlanan Reşad Nûri Güntekin'in «Acımak» adlı eserinde yapılan çok fâhiş bir telâffuz yanlış, şu anda dahi kulaklarımı tırmalamaktadır. 26 Ocak 1986 akşamı, en azından sekiz on defâ Mes'adet ismi Mesâdet (ne saadet der gibi) şeklinde telâffuz edilerek Güntekin'in kemikleri sızlatılmıştır. Yine aynı eserin 5 Ocak 1986 akşamki bölümünde maiyet memuru, mâiyet memuru şeklinde yanlış telâffuz edilmiştir. Uzatma işaretlerinin pek nâdir ve ekseriyetle yerinde kullanılamaması yüzünden, Mehmed Âkif'in adı televizyonun 27 Aralık akşamı 20.00 haberlerinde Mehmed Akif şeklinde telâffuz edildiği gibi, ne hazindir ki televizyonda gösterilen dergâh'ın üzerinde de, Mehmed Âkif'in adı bile uzatmasız olarak Akif ve dergah şeklinde yazılıydı. Bu çeşit yanlışları biraz daha belirtebilmek için radyo ve televizyonda yapılan yanlış telâffuzlarla bunların doğrusunu bir tablo hâlinde veriyoruz :

YANLIŞ**DOĞRU**

feth-i mübin

feth-i mübin (9.6.1985 T.V. saat 12

hayvanat

hayvanât (19.10.1985 T.V. Çocuk Saati, 12)

Mühendishâne-i Bahr-i Hümayun

Mühendishâne-i Bahri-i Hümayûn

(30.11.1985)

bihakkın

bihakkın (2.12.1985 T. Radyoları

19 haberleri)

eşkal

eşkâl (9.12.1985 T.V. 24 haberleri)

münferiden

münferiden (9.12.1985 T.V. saat 22.25)

müttetik

müttetik (14.12.1985 T. Radyoları

13 haberleri)

Lâmi

Lâmi (19.12.1985 Türkiye Radyoları)

Hac fârizası

Hac farızası (20.12.1985 T.V. 20 haberleri)

sakâtât

sakatât (2.1.1986 T.V. 20 haberleri)

melânet

mel'anet (20.1.1986 T.V.)

biât

bi'at (22.1.1986 T.V.)

Latif Bey

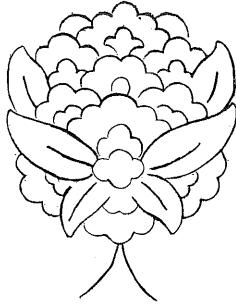
Lâtif Bey (29.1.1986 T.V.)

Yukarıdaki tabloya bekaya (doğrusu : Bekāya), saha (doğrusu : Sāha), vaha (doğrusu : vāha) gibi daha yüzlercesini ilâve etmek çok kolaydır.¹

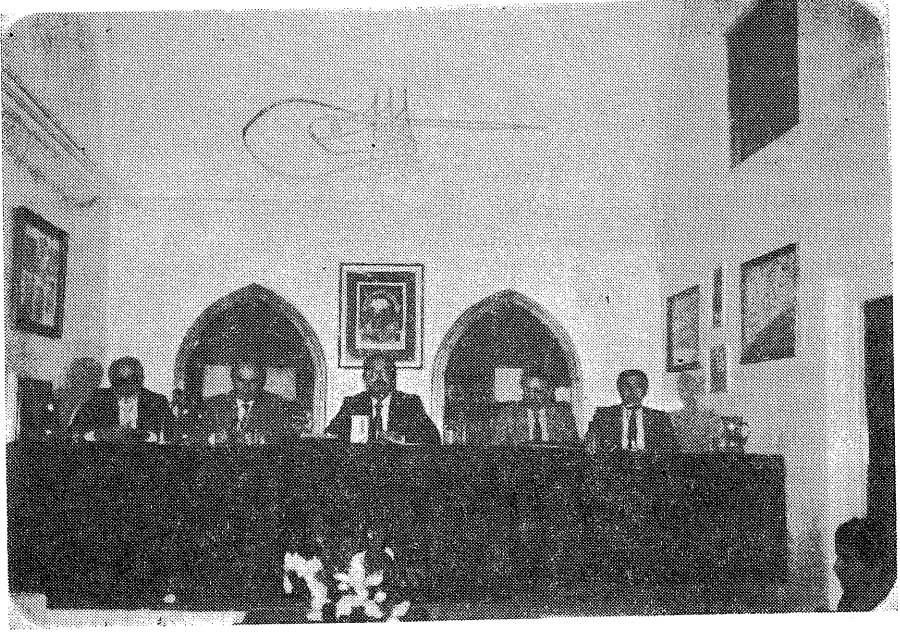
¹ Bir de bk. Dr. Orhan F. Köprülü, Dil ve Telaffuz, Türk Dili, Temmuz 1985, sayı 403, s. 623-625.

Ancak üzümlere ifade etmek isterim ki Türkçenin içine düştüğü, daha doğrusu düşürüldüğü çıkmaz sâdece uydurma kelimelerden ve yanlış telâffuzlardan ibâret değildir. En üst kademelerde yer almış bir takım siyâsiler veyâ bir kısım öğretim üyeleri artık Türkçe konuşamamaktadırlar. Zîrâ artık dilimiz mantığını da kaybetme yolundadır. Bir parti lideri: «**Kimsenin korkmağa ihtiyâcı yoktur**» (T.V. 16.1.1986, saat 22.00 deki basın toplantısı) diyebiliyorsa, aynı zât bir başka programda «**hafifletme**» yerine, hiç güçlük çekmeden «**hafifsetme**» diye bir uydurma kelimeyi kullanabiliyorsa, böyle bir yerde dilin mantığı kalır mı? IBM makinelerindeki eksik işâretler yüzünden gazeteler, yer yer istisnâları dışında, **hükümet** yerine **hükümet** diye yazabiliyorsa; bir öğretim üyesi, bir dostumun haklı olarak takıldığı gibi, kanserden söz ederken: «**Bâzı kimseler kanser olma şansına sâhiptir**» gibi dilimizin mantığına aykırı bir cümle söyleyebiliyorsa, böyle bir ülkede dil korkunç bir tahribâta uğramış demektir.

Yılların **Âşır Efendi** caddesi **Âşır Efendi** olmuş, koskoca **Kâzım Bey**, ismini kartvizitinde veyâ tabelasında **Kazım**, **Nâzım Bey** de **Nazım** diye yazabiliyorsa; kırk yıllık **Hâzım**, kolaylık olsun diye **Hazım** olmuş ise; Devlet televizyonu «**Dünyâ Târîhi**» serisinde **Sâmâniler** devletinden **Samaniler** (belki de Arpaviler'dir) şeklinde söz edebiliyorsa bu mesele hakkında uzun uzağıya düşünmek ve üzerinde ısrarla durmak her okur yazar insana düşen bir vazife değil midir?²

2 Dr. Orhan F. Köprülü, Okur Yazar Olmak, Türk Dili, Şubat 1985, sayı 398, s. 114-116.

«Kültür Unsurlarımızı Sanâyi Kolu Hâline Getirmek» konulu açık oturumdan bir görünüş. Sağdan sola: Doç. Lr. Mustafa ERKAL, Yücel ÇAKMAKLI, Dr. Âgâh Oktay GÜNER, Prof. Dr. Turan YAZGAN ve Mustafa Necâti SEPETÇİOĞLU.

Muhterem okuyucularımız,

Bildiğiniz gibi, *Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı*, aklı-selîm sâhibi münevverlerimizin üzerinde birleşebilecekleri ve tamâmıyla ilmi usûllerle ortaya konulan bir fikir ve îman zemîni teşekkül ettirmek maksadıyla seri akademik konferanslar düzenlemektedir. Son senelerde, diğer kardeş kuruluşların da iştirâkiyle, cemiyetimizde bu tür gayretlerin çapı genişlemiş bulunmaktadır.

Ancak, tesbit edilen kültür unsurlarımızın, sâdece bir takım toplantı ve konuşmaların iştirak mevzûu olarak kalması, fazla bir şey ifade etmemektedir. Aslolan; bu tesbitlerin, eldeki bütün yollarla millete mal edilmesi, yaşama üslûbumuza tâze bir kan gibi zerk edilmesidir.

Elektronik çağına giren dünyamızda, hâkim kuvvet durumundaki Batılı zihniyet, *Greko-Lâtin* ve *Hristiyanlığa* dayalı kültürünün unsurlarını, mitolojisinden hayat felsefesine kadar birer endüstri hâline getirmiştir. Batı dünyâsı, bu konularda yaptığı seri îmlât ile zayıf kalmış

milletlere, bu arada bize de, kendi kültürünü mütemâdiyen empoze edip durmaktadır.

İnsanımız *İngiliz eşkiyası Robin Hood*, *çağdaş mitoloji kahramânı Süpermen*, *Rambo...* gibi Batılı kahramanları anlatan film, hikâye, roman, çizgi film, resimli roman... vs. ile yüzlerce defâ karşı karşıya bırakılırken; *kartal kanatlı bir Akıncı'yı*, *bir Köroğlu'nu*, *Çakan Bey'i*, *Oğuz Kağan'ı*, *Kaniye'yi...* bilememekte; bir TV yarışmasında *Hız. Mevlânâ'nın 61. ölüm yılının 1986 da kutlanacağını* söyleyebilmektedir. Kezâ yaşadığı evin mîmârisinden mobilyasına, hattâ mutfak eşyasına; günlük hayâtındaki davranışlarından, moda zevkine kadar Batılı zihniyet kendisini kabul ettirmekte ve bu yüzden biz, *insanımızı kaybetmek* tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktayız.

Dolayısıyla bu çağda, köklü ve muhtevâlî kültürümüzün, artık *sâdece seçkin bir zümre tarafından bilinmesi* kâfi değildir. Bu noktada diğer kültürlerle nisbetle henüz bâkir durumdaki kültür unsurlarımızın herbirini bir sanâyi kolu hâline getirip işlememiz şarttır.

«Kültür Unsurlarımızı Sanâyi Kolu Hâline Getirmek» konulu açık oturumu bu düşünceyle tertitledik.

*
**

31 Ocak 1986 Cuma akşamı yapılan açık oturuma *Dr. Âgâh Oktay GÜNER* idâreci, *Prof. Dr. Turan YAZGAN*, *Mustafa Necâti SEPETÇİ-OĞLU*, *Yücel ÇAKMAKLI* ve *Doç. Dr. Mustafa ERKAL* ise konuşması olarak katıldılar.

Prof. Dr. Turan YAZGAN, günümüz dünyasında kültür mücâdelesinin de artık sermaye ve teknik işbirliğiyle yapıldığını, iktisâden zayıf milletlerin ne kadar köklü kültürleri bulunursa bulunsun, ileri ülkelerin kültür salvoları karşısında varlık-yokluk, ölüm-kalım noktalarına geldiğini ifâde ederek «Aynı zamanda kârlı yatırım sâhaları olan millî kültür unsurlarımızı birer iş kolu olarak düşünmenin zamânı geçmektedir. Milyarlık sermaye ve büyük iş çevrelerinin bu konuya eğilmeleri, hem onlara kazandıracak, hem de kültürümüz, çağın imkân ve anlayışlarıyla yeniden yorumlanmış olacaktır» dedi.

Mustafa Necâti SEPETÇİOĞLU, târihimizin el değmemiş bir hazîne olduğunu, başlangıçtan bugüne Türk târihinin filmleştirilebileceğini; vatanımızı nasıl Türkleştirdiğimizi öğrenirsek, aynı prensiplerle bu vatan üzerinde yeniden yüceceğimizi anlattı.

Yücel ÇAKMAKLI ise bir hayli dertliydi. «Biz film işini hep hakir gördük ve bu mevzûda da çok geç kaldık. Filmcilik ileri ülkelerde her

Açık oturumda, konuşmaları dikkatle tåkibeden dâvetliler...

safhasıyla birer sanâyi hâline gelmiştir. Film, video ve TV gerçeği bizi menfi yönleriyle yiyip bitirmeden bizim onları kendi istikâmetimize çekmemiz gerekmektedir.» dedi.

Son konuşmacı *Doç. Dr. Mustafa ERKAL*'dı. O, kültürlerarası bir harp yaşadığımız şu günlerde, bu meselelere ilgi duyan müteşebbis ve sermâyedarlara yol gösterici mâhiyette bir konuşma yaptı.

Oturumu büyük bir ciddiyet ve dirâyetle idâre eden *Dr. Âgâh Oktay GÜNER* Bey açık oturumda ortaya konan fikir ve görüşleri ustaca özetledikten sonra: «Şimdi biz milli kültür değerleriyle mücehhez milli iş adamı tipini geliştirdiğimiz zaman, bu değerlerin iş dünyâsına girmesiyle, ülkemizin büyük bir güç kazanacağına inanıyoruz.» sözleriyle oturumu kapattı.

Toplantı, İstanbul'un seçkin ilim ve fikir adamlarının gönüllü iştirakleriyle bir hayli hareketli geçmiştir. Üniversite gençliğimiz mevzû seçimlerindeki isâbet ve konferans tåkibederken gösterdiği şuurlu davranışlarla ümit vermektedir. Bu toplantıda da aynı vakar, dikkat ve heyecanla oturumu dinlemişler, konuşmacılara yönelttikleri sorularla da milli istikbâlimize nasıl dört elle sarıldıklarını ortaya koymuşlardır.

Hoşça kalınız değerli okuyucularımız.

Sait BAŞER

K U B B E A L T I
AKADEMİK KONFERANSLARI

MART 1986 PROGRAMI

- 4 Mart Salı : **Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve İman
Zemini Ne Olmalıdır?**
Prof. Dr. Muharrem ERGİN
- 7 Mart Cuma : **Anglikan Kilisesinin İngiliz Dış
Politikasındaki Yeri (Tehir edildi)**
Doç. Dr. Recep ŞAHİN
- 11 Mart Salı : **Osmanlılarda İhtisab Teşkilâtının
Köle Haklarını Koruması**
Yard. Doç. Dr. Ziyâ KAZICI
- 14 Mart Cuma : **Keçecizâde Fuad Paşa ve Nükteleri**
Doç. Dr. Ali Haydar BAYAT
- 18 Mart Salı : **Doğu Türkistan Hakkında Film Gösterisi**
Doç. S. Mahmud KAŞGARLI
- 21 Mart Cuma : **Mehmed İzzed ve Ziyâ Gökalp'te
Bâzı Mefhumların Mukâyesesi**
Halil AÇIKGÖZ
- 25 Mart Salı : **Sosyal Hayatta Milli Üslûp**
Yard. Doç. Dr. Emin IŞIK
- 28 Mart Cuma : **Milli İktisad Siyâsetimiz**
Doç. Dr. Tevfik ERTÜZÜN

K U B B E A L T I
AKADEMİK KONFERANSLARI

NİSAN 1986 PROGRAMI

- 1 Nisan Salı : Ergun GÖZE
İslâmda ve Batıda İlim Zihniyeti
- 4 Nisan Cuma : Yard. Doç. Dr. Mustafa TAHRALI
Milli Kültürümüzdeki VELİ TİPİ Hakkında
- 8 Nisan Salı : Hayri BİLECİK
Milli Tefekkürümüzde MÜNEVVER
- 11 Nisan Cuma : Prof. Dr. Necmeddin HACIEMİNOĞLU
Türk Dil Felsefesi
- 15 Nisan Salı : Beşir AYVAZOĞLU
San'atlarımızın İstikbaldeki Yaşama
Gücü Hakkında
- 18 Nisan Cuma : Prof. Dr. Mehmet AYDIN
İslâmın Estetik Görüşü
- 22 Nisan Salı : Niyâzi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU
20. Asırda Destanlarla Uyanmak!..
- 25 Nisan Cuma : Dr. Âgâh Oktay GÜNER
II. Viyana Hezîmetinin Sebepleri
- 29 Nisan Salı : Câhit BALTACI
Osmanlılar'da Serbest Tefekkür, İlim ve
Medrese Eğitimi Hayâtı

ADRES: Kara Mustafa Paşa Medresesi, Yeniçeriler Cad., Nu. 43
Tel: 522 95 17 Çarşıkapı/BÂYEZİD - İSTANBUL

NOT: Konferanslarımız saat 18.00 de başlar ve giriş serbesttir.

HİZMET VERMEKTEN MUTLUYUZ

İnsanlar
çalışır, üretir, tasarruf yapar,
kredi alır, ticaret yapar, iş kurar...

Gencinden yaşlısına,
çalışanından emeklisine
insanların "Banka"ya ihtiyacı vardır.

Anadolu Bankası
bu ihtiyacın bilinci ile,
en iyi hizmeti vermenin
çabası içindedir.

Anadolu Bankası
"Banka"yı gerektiren her konuda,
her türlü bankacılık hizmetini
vermekten mutludur.

**ANADOLU
BANKASI**

Hazine Bankası

DENİZ BANK

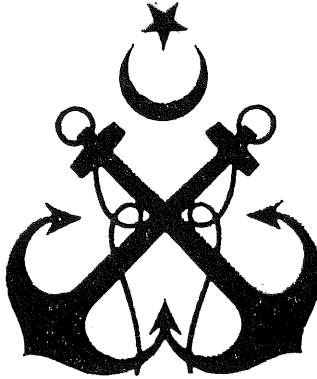
Tasarruflarınızın

güvenli limanı

DENİZCİLİK BANKASI

50 milyar sermayesiyle

HER TÜRLÜ
BANKACILIK İŞLEMLERİNDE
HİZMETİNİZDEDİR.

DENİZCİLİK BANKASI T.A.Ş.